

**TEORIE LIDSKÝCH ZDROJŮ
ve vztahu k ekonomickým procesům**

Rozšířené teze

<i>Obsah:</i>	Úvod	
	Část první	<i>Kategorie zdrojů</i>
	Část druhá	<i>Kategorie lidských zdrojů</i>
	Část třetí	<i>Kategorie potřeb</i>
	Část čtvrtá	<i>Soustava faktorů ovlivňující lidský potenciál</i>
	Část pátá	<i>Lidské zdroje a ziskový a neziskový, především veřejný sektor</i>
	Část šestá	<i>Řízení lidských zdrojů</i>
	Příloha	<i>Vztah mezi ekonomickým a sociálním růstem a rozvojem z hlediska teorie lidských zdrojů</i>

Yvonne Strecková
prosinec 2004

ÚVOD

Předmět „Teorie lidských zdrojů“, který jste si zvolili z nabídky volitelných předmětů je předmětem svým způsobem zvláštního ražení. S většinou poznatků, které Vám budu v tomto předmětu sdělovat, jste se již při studiu na Ekonomicko-správní fakultě do určité míry seznámili, a to v různých předmětech. Podstata tohoto předmětu spočívá v tom, že se v něm pokouším rozebrat **kategorii lidských zdrojů, které chápu jako základní součást zdrojů ekonomického rozvoje, ale zároveň jako jeho základní cíl.** Jedná se tedy o prohloubení poznání dialektického vztahu mezi zdrojem a cílem, kdy rozvojem a využíváním zdroje dosahujeme zároveň cíle a dosažením cíle rozvíjíme zároveň zdroje. Jedná se o prohloubení poznání dialektického vztahu mezi zdrojem a cílem.

Ve snaze zmocnit se hlouběji tohoto poznání se celý výklad rozděluje do následujících částí:

- **v první části** je obecně probraná kategorie zdrojů
- **ve druhé části** je rozebrána kategorie lidských zdrojů
- **třetí část** se věnuje kategorii potřeb, a to především ze dvou důvodů:
 - jednak proto, že základním problémem ekonomie je problém alokace zdrojů za účelem uspokojení potřeb
 - jednak proto, že vycházím z hypotézy, že je to právě způsob uspokojování potřeb, který má významný vliv na stav a rozvoj lidských zdrojů
- **ve čtvrté části** jsou inventarizovány faktory, které podstatným způsobem ovlivňují samo chápání lidských zdrojů a jejich vlastnosti
- **v páté části** je zdůrazněno specifikum vztahů kategorie lidských zdrojů k pojetí a funkcím veřejného sektoru
- **šestá část** je věnována otázkám řízení lidských zdrojů z různých úrovní řídicího systému společnosti

Na konci každé části jsou formulovány otázky, které mají dvojí funkci, a to

- umožnit studentovi přesvědčit sám sebe, že sdělenému obsahu předmětu porozuměl a na základě svých širších znalostí dovede vyslovit svoje stanovisko
- budou využity jako zkušební otázky

V příloze je provedena určitá úvaha o vztahu mezi sociálním a ekonomickým růstem a rozvojem z hlediska teorie lidských zdrojů.

ČÁST PRVNÍ – KATEGORIE ZDROJŮ

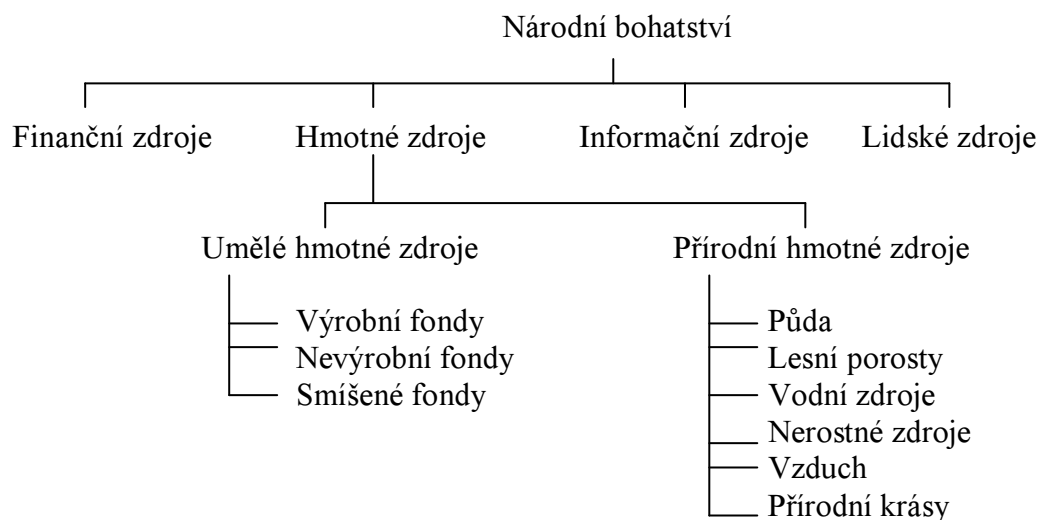
Jestliže ekonomie definuje, že předmětem jejího zkoumání je národní hospodářství a základním problémem, který řeší je problém alokace zdrojů za účelem uspokojení potřeb, tak je určitě důležité si jednoznačně uvědomit, jaké národohospodářské zdroje máme k dispozici, utřídit je a při řešení konkrétních cílů v konkrétním prostoru a čase je blíže identifikovat, což především znamená vyjádřit jejich kvantitativní rozměr, jejich kvalitu a (dle mého názoru) i jejich vývojové tendence.

Učebnice obecné ekonomie nám nabízí členění zdrojů na půdu, práci, kapitál. Marxistická ekonomie shrnuje zdroje pod společný pojem výrobní síly a člení je na pracovní předmět, pracovní prostředek a pracovní sílu. Ponechme nyní stranou rozdíl těchto přístupů i jejich důvody. Důležité ovšem je, že tato členění jsou významná z hlediska přístupu ke zkoumané realitě, ale v obou případech příliš obecná pro to, aby s nimi bylo možno prakticky pracovat.

Proto nadále pracujeme s praktičtější a zároveň podrobnějším členěním zdrojů, které nám rovněž umožní lépe a komplexněji pochopit kategorii „lidské zdroje“. Ten obsah, který je přiznán pojmem „práce“ nebo „pracovní síla“ je v pojmu „lidské zdroje“ obsažen.

Nadále shrnujeme celou soustavu zdrojů, které máme v národním hospodářství k dispozici, pod společný pojem **národní bohatství**¹. Kritériem členění takto pojatého národního bohatství je jeho jevová forma.

Struktura národního bohatství je znázorněna v následujícím schématu:

Komentář k charakteristice zdrojů:

- **Finanční zdroje** můžeme chápat přinejmenším z dvojího hlediska:
 - buď jako veškeré národní bohatství, které je finančně ohodnoceno, tedy převedeno na společného jmenovatele

¹ Jak v případě pojmu „národní hospodářství“, tak v případě pojmu „národní bohatství“ je přídavné jméno „národní“ používáno z tradice. Vymezuje jak hospodářství tak bohatství na území určitého státu, na kterém obvykle nežije jeden národ. Jedná se o prostorové určení, pro které jsou prozatím hranice státu přesně uchopitelnou veličinou.

- nebo jako tu část zdrojů, které v určitém okamžiku mají podobu finančních prostředků, a to v takové hodnotě, která umožňuje jejich směnitelnost za hmotné, informační, případně lidské zdroje, které nejsou v určitém okamžiku zapojeny do reprodukčního procesu
- **Hmotné zdroje** obvykle rozdělujeme na umělé a přírodní. Umělé hmotné zdroje jsou zdroje, do kterých již byla vložena práce. Jejich členění je možné provádět podle různých kritérií s ohledem na účel, který sledujeme. Uváděné třídění je třídění podle kritéria potřeb. Pro výrobní fondy je charakteristické to, že slouží především k uspokojování výrobních potřeb, tj. pro produkci materiálních statků (např. stroje, výrobní budovy, ostatní výrobní zařízení). Nevýrobní fondy slouží především k uspokojování finálních potřeb poskytovaných hlavně cestou služeb (např. školy, nemocnice, divadla, musea).

Pro smíšené fondy je charakteristickým znakem skutečnost, že slouží jak k uspokojování výrobních, tak i finálních potřeb (např. dopravní prostředky, spojovací technika).

- **Přírodní hmotné zdroje** jsou charakterizovány tím, že jsou součástí přírody. Patří do národního bohatství proto, že se nachází na území konkrétního státu. Skutečnost, že jsou určitým způsobem zušlechťovány (nebo naopak), tedy byla do nich rovněž vložena práce, nemění jejich podstatu. Možná překvapí, že je do soustavy přírodních zdrojů zařazován i vzduch a přírodní krásy. Je to výsledek vývoje lidské společnosti, která si teprve na určitém dosaženém stupni vývoje uvědomila, že to, co považovala do určité doby za samozřejmost a tudíž tomu nevěnovala zvláštní pozornost, nabývá z hlediska národního bohatství svůj význam.
- **Informační zdroje** jsou zařazovány do národního bohatství teprve v posledních desetiletích. Představují duševní bohatství, které je zaznamenáno na různých typech medií, a které má určitá společnost k dispozici. Vzhledem ke specifčnosti tohoto zdroje ho dále nerozvádím, jen poznamenávám, že se jedná o velmi dynamický zdroj a jeho význam pro národní bohatství nebyl prozatím příliš středem pozornosti, ačkoli se v posledních desetiletích situace mění.

Kategorie lidských zdrojů představuje sama o sobě obsah druhé části tohoto textu.

OTÁZKY: I/1. Považuješ předloženou strukturu národohospodářských zdrojů za úplnou a účelně členěnou? Jestliže ano, tak ji popiš. Jestliže ne, tak ji doplň, změň.

I/2. Jak rozumíš obsahu pojmu „informační zdroje“? Roste jejich význam? A jestliže ano, proč.

I/3. Jsou finanční zdroje skutečnými zdroji z hlediska národního bohatství? Jestliže ne, tak proč. A jestliže ano, tak v jaké podobě.

ČÁST DRUHÁ – KATEGORIE LIDSKÝCH ZDROJŮ

1. Pojetí kategorie lidských zdrojů

Již v předcházejícím textu bylo naznačeno, že jak v neoklasické ekonomii, tak v marxistické ekonomii je chápán lidský zdroj v pojetí člověka jako pracovní síly, jako tvůrce statků. Jenomže člověk neplní ve společnosti jenom funkci pracovní síly, ale i řadu dalších funkcí. Nyní vzniká otázka, do jaké míry ovlivňuje způsob plnění i těchto dalších funkcí kvalitu ekonomických procesů, tedy kvalitu alokace zdrojů a způsob uspokojování potřeb.

Dříve, než si rozebereme onu soustavu funkcí, které člověk plní ve společnosti a vztah způsobu jejich plnění na kvalitu ekonomických procesů ve smyslu alokace zdrojů a způsobu uspokojení potřeb, rozebereme si blíže samu kategorii lidských zdrojů.

2. Lidské zdroje v pojetí kategorie lidského potenciálu

V letech 1975 – 1990 se v České republice v rámci Státního programu ekonomického výzkumu zabýval kategorií lidských zdrojů výzkumný interdisciplinární tým, složený profesně ze sociologů, politologů, ekonomů, psychologů a pedagogů. Hlavním důvodem k této soustředěné pozornosti byla určitá společenská objednávka ze strany tehdejších řídicích orgánů poznat a definovat faktory, které mohou přispět k zastavení klesající výkonnosti československé ekonomiky, a to využíváním faktorů efektivnosti. Výzkumným postupem byla velmi rychle potvrzena hypotéza, že jedním z těchto faktorů je člověk sám a způsob jeho motivace k výkonnosti. A odtud už byl jenom krůček k potvrzení související hypotézy, že nízká úroveň motivace souvisí s ekonomickým a politickým uspořádáním společnosti, což konec konců celý výzkumný tým nejen předpokládal, ale věděl a svým personálním složením přispěl nejen k přípravě, ale do určité míry i k realizaci zásadních změn v uspořádání naší společnosti v roce 1989.

Při náročných diskusích jsme se však domluvili, že se nebudeme zabývat jen širšími politickými a ekonomickými souvislostmi, ale že se i s ohledem na potřeby budoucího vývoje soustředíme šířeji na kategorii lidských zdrojů a jejich úlohy v ekonomickém a sociálním (a vlastně i politickém) pohybu společnosti.

Jako jeden z výsledků tohoto výzkumu bylo **definování kategorie lidského potenciálu. Lidským potenciálem rozumíme předpoklady člověka k činnostem.** Kategorii „lidské zdroje“ tedy nadále nazýváme „lidský potenciál“. Toto chápání nám samo o sobě otevírá široké pojetí obsahu této složky národního bohatství, což se pokusíme v dalším textu dokumentovat.

2.1 Rozbor kategorie lidského potenciálu

Již bylo řečeno, že chápeme lidský potenciál jako předpoklad člověka k činnostem. Nesuďme v tomto okamžiku vlastnosti těchto činností. Ty postupně vyplynou z dalšího textu.

Dospěli jsme k závěru, že nejlépe porozumíme obsahu tohoto pojmu, když si ho rozložíme na určité složky, které ve svém souhrnu ony předpoklady k činnostem ovlivňují, nebo možná ještě přesněji řečeno určují.

Interdisciplinární tým se dohodl na následující struktuře složek lidského potenciálu:

- potenciál zdraví
- potenciál poznatkový a dovednostní
- potenciál hodnotově orientační
- potenciál sociálně participační
- potenciál individuálně integrační a regulační
- potenciál tvůrčí

Jednotlivé složky lidského potenciálu nejsou vysloveny v nějaké hierarchické struktuře. Asi na první pohled se jeví potenciál zdraví jako zcela rozhodující předpoklad člověka k činnostem. Nejsou však úplně ojedinělé případy, kdy i jedinec nebo skupina lidí, jejichž zdraví je velmi narušené, mají natolik vyvinutý individuálně integrativní a regulační potenciál, že dokáží překonat zdravotní problémy a dosáhnout vynikajících výsledků a jsou vybaveny kvantitativně i kvalitativně dalšími složkami.

Jsme tedy toho názoru, že jednotlivé složky lidského potenciálu vytváří určitý systém, ve kterém se vzájemně podmiňují, ale nevylučují a spíše je definujeme na kategorii lidského potenciálu proto, abychom tuto kategorii v její celistvosti lépe poznali.

Pravděpodobně bude v tomto okamžiku vhodné sdělit, že kategorii lidského potenciálu můžeme chápat jako kategorii, která se vztahuje

- buď k celé společnosti, např. v souvislosti s vymezením národního bohatství
- nebo k určité sociální skupině, vymezené podle různých kritérií, např. věk, vzdělání, pohlaví, náboženství atd.
- nebo k jednotlivci; jednotlivce obvykle rovněž třídíme do určitých skupin podle různých kritérií především s ohledem na to, co je předmětem našeho zkoumání

2.2 Obecná charakteristika jednotlivých složek lidského potenciálu

V následujícím textu je vyloženo základní chápání obsahu jednotlivých složek lidského potenciálu. Po tomto výkladu se následně pokoušíme o možnost vyjádřit jednotlivé složky lidského potenciálu.

Potenciál zdraví. Tento potenciál je vyjádřitelný soustavou znaků, na nichž se odborníci, především lékaři dohodli, že se jejich prostřednictvím dá konstatovat stav fyzického i duševního zdraví a hodnoty těchto znaků jsou vyjádřitelné a jsou vyjádřené. Vzhledem k vysoké náročnosti na odbornost, kterou je třeba k vyjádření potenciálu zdraví, se dále tímto potenciálem nezabývám. Pouze připomínám dva základní aspekty, které se jeví jako zajímavé:

- tempo rozvoje lékařských a biologických věd způsobuje neustálé zpřesňování četnosti a hodnot znaků, jimiž je vyjadřováno zdraví člověka
- zcela určitě existuje rozdíl mezi objektivně zjištěnými znaky stavu zdraví a subjektivními pocity člověka, které souvisí s jeho zdravím. Tento vztah souvisí zřejmě se vztahem mezi fyzickým a duševním zdravím i s hodnotami všech ostatních složek lidského potenciálu. Mluvíme o tzv. subjektivním pocitu zdraví a o objektivně zjištěném stavu zdraví

Potenciál poznatkový a dovedností. Tento potenciál je dán soustavou teoretických znalostí a praktických dovedností. Pokud jde o praktické dovednosti, jsou člověku buď vrozené nebo jsou získané. Teoretické znalosti jsou zahrnovány do kategorie získaných hodnot.

Obecně se považuje za důležité rozlišovat tento potenciál na potenciál poznatkový a dovedností. Teoretická složka tohoto potenciálu se projevuje tím, že jsem o něčem informován, že jsem poznal určité jevy, jejich příčiny, jejich vlastnosti. Podstata dovednostní složky spočívá v tom, že člověk umí své znalosti využít ve své vlastní činnosti.

Potenciál hodnotově orientační je dán soustavou hodnot, které člověk vyznává, které mají pro něho význam, o které usiluje.

Potenciál sociálně participační je dán schopností člověka vycházet ve své činnosti z vědomí, že je součástí lidského společenství, ve kterém od druhých lidí jednak přijímá a jednak druhým lidem dává. Je určen mírou schopností vžít se do situace toho druhého a mírou schopnosti plnit cíle kolektivu, jehož je jedinec nebo celá sociální skupina členem.

Potenciál individuálně integrační a regulační je dán schopností člověka ovládat sám sebe a udržovat integritu (vyváženost) své osobnosti. Dosti často je tento potenciál nazýván potenciálem volním.

Potenciál tvůrčí je určen schopností člověka nacházet příčiny reálně existujících jevů a schopností využít těchto poznatků k řešení konkrétních problémů v měnících se podmínkách.

2.3 Možnosti vyjádřit kvantitu i kvalitu jednotlivých složek lidského potenciálu

Jedná se o nejobtížnější část problematiky, které se dotýkáme v předmětu Teorie lidských zdrojů. Konkretizace kvantity a kvality jednotlivých složek lidského potenciálu vychází ze zásady, že vše, co reálně existuje, může být ve svém rozsahu i kvalitě změřeno, a to buď bezprostředně pomocí jednotek měření, které si člověk na základě svého poznání vytvořil a nebo zprostředkovaně, tedy jiným způsobem vyjádření. Tedy není-li něco, co objektivně existuje, přesně změřitelné, ještě to neznamena, že je to nevyjádřitelné.

Potenciál zdraví. Jak již bylo řečeno, lékařské a biologické vědy vypracovaly celou soustavu indikátorů, které vyjadřují stav zdraví jednotlivce. Vezměme tuto skutečnost na vědomí a dále se jí nezabývejme. Pokud jde o stav zdraví obyvatelstva, ať už je to obyvatelstvo světa, konkrétní země, konkrétního územního celku, touto záležitostí se zabývá tzv. veřejné zdravotnictví a má vypracovanou konkrétní soustavu ukazatelů, pomocí nichž vyjadřuje stav zdraví obyvatelstva. Např. procento obyvatelstva, které trpí určitými chorobami, procento vyléčených z celkového počtu obyvatelstva, které onemocnělo určitými chorobami, atd. Odvozuje určité závěry z demografických charakteristik, jako je střední délka života apod. Celkově se dá tedy říct, že s vyjádřením tohoto potenciálu nemáme vážné metodické problémy. My, ekonomové, máme v tomto směru kvalifikovaného partnera v odbornících – lékařích, zvláště z oblasti veřejného lékařství (někdy se také hovoří o tzv. sociálním lékařství).

Potenciál poznatkový a dovednostní. Rovněž u tohoto potenciálu nemáme vážnější metodické problémy. Jde jen o to, stanovit soustavu poznatků a dovedností, které považujeme

buď z hlediska všeobecné nebo odborné vzdělanosti a dovednosti za důležité při plnění jednotlivých funkcí člověka. Pro způsob prověřování těchto znalostí a dovedností nám nabízí pedagogická věda, tedy pedagogové, řadu metod.

Pro zjišťování všeobecné úrovně poznatkového a dovednostního potenciálu slouží ukazatelé gramotnosti (% obyvatelstva, které umí číst, psát a počítat z celkového počtu obyvatelstva), ukazatelé jazykové gramotnosti, aktuálně ukazatelé počítačové gramotnosti apod.). Stanovit konkrétní poznatky a dovednosti pro výkon určitých činností je jedním z nejtěžších úkolů týmů složených z odborníků příslušných činností a pedagogů jak z oblasti školských institucí tak i pro proces zajišťovaný celou soustavou institucí pro organizaci celoživotního vzdělávání. Celkově shrnuto je nejenom možné, ale doslova nutné co nejpřesněji vyjádřit pomoci soustavy ukazatelů kvantitativní i kvalitativní úroveň poznatkového a dovednostního potenciálu. Že jejich stanovování je provázáno někdy i ostrými spory mezi příslušnými odborníky teorie i praxe je jen přirozené. Vždyť jenom v diskusi je možné přiblížit se k poznání.

U všech dalších složek potenciálů už máme vážnější metodické problémy, ale nejsou nepřekonatelné. Tedy u hodnotově orientačního a sociálně participačního potenciálu, individuálně integračního a regulačního potenciálu i potenciálu tvůrčího máme k dispozici tři skupiny metod, a to:

- **metody přímého zjišťování** hodnot těchto potenciálů cestou různých typů šetření (dotazníky, přímé rozhovory apod.), které nám nabízí sociologie a případně psychologie
- **metody deduktivní** pomocí nichž odvozujeme ze zjistitelných ukazatelů způsoby jednání, způsoby chování jednotlivců i sociálních skupin, hodnoty těchto potenciálů. Sem patří např. četnost lidí projevujících zájem o vzdělání (hodnotová orientace), ale i procento těch, kteří své vzdělávání nejenom zahájili, ale i dokončili (individuálně integrační a regulační potenciál). Nebo četnost lidí, kteří ztratili zaměstnání a zahájili rekvalifikační proces (hodnotově orientační potenciál), ale i procento těch, kteří novou kvalifikaci získali a uplatnili (individuálně integrační a regulační potenciál). Procento sňatečnosti, procento rozvodovosti. Nebo četnost soudních sporů, předmět soudních sporů. Nebo návštěvnost kulturních aktivit vůbec a dle jednotlivých druhů a obsahu zvláště. Nebo... atd.
- **metody případových studií**, ve kterých účastníci buď modelově řeší určité problémy nebo situace nebo dokonce jsou záměrně do takových situací stavěni.

Pomocí kvalifikované kombinace použití těchto metod interdisciplinárně sestavenými týmy se přece jen můžeme dopracovat k tomu, abychom mohli vyjádřit stav jednotlivých složek lidského potenciálu u jednotlivce i sociální skupiny.

3. Lidský potenciál ve vztahu k funkcím člověka

Na základě hlubší analýzy docházíme k závěru, že člověk plní ve společnosti vlastně následující funkce².

- funkci občana
- funkci člena rodiny
- funkci pracovní síly (funkci nositele práce)

² Přes neustále se opakující analýzy jsme prozatím nepřišli k závěru, že je potřebné definovat další funkci, jejíž obsah se vymyká obsahu funkcí již definovaných.

- funkci spotřebitele
- funkci vlastníka

Jestliže si znovu uvědomíme, že v ekonomických procesech, tedy v národním hospodářství, neustále probíhá alokace zdrojů za účelem uspokojování potřeba vlastně samo uspokojování potřeb, ve kterém dochází opět k tvorbě nových zdrojů, není obtížné si zároveň uvědomit, že v celém tomto sledu procesů se uplatňuje člověk ve všech svých funkcích. V plnění funkce pracovní síly (nositele práce), vlastníka a spotřebitele zcela bezprostředně. Ve funkci občana a člena rodiny více zprostředkovaně.

Jestliže platí, že v celé soustavě ekonomických procesů se člověk uplatňuje ve všech svých funkcích, znamená to, že úroveň plnění všech těchto funkcí je závislá na kvalitě lidského potenciálu jako celku i jeho jednotlivých složek.

Položme si nyní otázku, zda jsme schopni nalézt souvislosti mezi obsahem jednotlivých funkcí člověka, které člověk plní v soustavě ekonomických procesů a nároky, které tato funkce klade na jednotlivé složky lidského potenciálu. Výzkum, jehož předmětem bylo hledání odpovědi na tuto otázku prokázal, že určité souvislosti je možné vydedukovat z chápání obsahu funkce člověka a z chápání obsahu jednotlivých složek lidského potenciálu. Obecně však zřejmě platí, že ani u jedné funkce nemůžeme tvrdit, že kvalita jejího plnění je zcela nezávislá na některé složce lidského potenciálu.

V dalším textu alespoň naznačíme výsledek úvah o míře závislosti plnění jednotlivých funkcí člověka v soustavě ekonomických procesů na složkách lidského potenciálu. Aby nedošlo k případnému nedorozumění, pro jistotu uvádíme u jednotlivých funkcí některé poznámky, které považujeme za důležité.

Lidský potenciál a plnění funkce pracovní síly

Jistě jste si všimli, že jsme v předcházejícím textu uváděli za pojem „pracovní síla“ v závorce pojem nositel práce. Činíme tak proto, abychom zdůraznili, že se v našem pojetí nejedná pouze o tzv. závislou pracovní sílu, která spojuje sama sebe s vlastnictvím jiného subjektu. V pojetí teorie lidských zdrojů považujeme za nositele práce, tedy pracovní sílu, i podnikatele.

Rozebereme-li činnost pracovní síly, tedy nositele práce, vyslovujeme hypotézu, že je především náročná na poznatkově dovedností potenciál, potenciál zdraví a potenciál tvůrčí.

Lidský potenciál a plnění funkce spotřebitele

Ekonomovi není jistě třeba zdůrazňovat význam člověka ve funkci spotřebitele pro fungování národního hospodářství, tedy pro plnění funkce spotřebitele. Nejde pouze o to, že spotřeba je cíl. Spotřeba je zároveň podnět k realizaci alokace zdrojů. Vyslovujeme hypotézu, že plnění funkce spotřebitele je náročná na poznatkový a dovedností potenciál v té části poznatkové a na potenciál hodnotově orientační. Vzdělaný spotřebitel nutí producenta k vysoké úrovni užité hodnoty produkovaných statků. Vztah hodnotově orientačního potenciálu k plnění funkce spotřebitele je stejně složitý jako sám hodnotově orientační potenciál. Obecně však můžeme konstatovat, že sama hodnotová orientace spotřebitele rozhodujícím způsobem ovlivňuje jeho chování, a prostřednictvím svého chování pak chování producenta materiálních statků a služeb. A opačně, kvalita užité hodnoty nabízených materiálních statků a služeb

výrazně ovlivňuje jednotlivé složky lidského potenciálu, především potenciál zdraví, poznatkového a dovednostního a tvůrčího.

Lidský potenciál a plnění funkce vlastníka

Především považujeme za důležité zdůraznit, že máme na mysli obecné chápání pojmu vlastník. Jinými slovy nejde jen o vlastnictví kapitálu, v jeho různých podobách, ale i o vlastnictví toho, co je určeno ke spotřebě. V podmínkách vysoce rozvinuté dělby práce je vlastně téměř vše (s výjimkou klasických přírodních zdrojů) výsledkem produkce, do které byla vložena lidská práce a je tedy součástí národního bohatství. Plnit funkce vlastníka je velmi náročné na kvalitu lidského potenciálu. V naší současné transformující se společnosti je chápáno velmi zúženě. Vlastnit neznamená jenom „mít“. Vlastnit znamená rovněž „se starat“ o své vlastnictví, ať už jde o půdu, továrnu, dům, auto nebo školu, divadlo či nějakou formu památky. „Starat se“ ve smyslu naplňování užitku, pro který byla konkrétní forma toho, co je někým vlastněno, určena. Jestliže přistoupíme k plnění funkce vlastníka z tohoto zorného úhlu a promyslíme nároky na lidský potenciál, dospíváme k závěru, že zde vznikají především nároky na hodnotově orientační potenciál, potenciál sociálně participační a potenciál tvůrčí.

Lidský potenciál a plnění funkce občana

Nevylučujeme, že může mezi ekonomy převládat zpochybnění vazby mezi kvalitou plnění funkce občana a ekonomickými procesy, jejichž obsah tvoří alokace zdrojů za účelem uspokojování potřeb. Tito ekonomové jsou pravděpodobně stoupenci názorů, že plnění funkce občana je záležitostí politologie a je jenom dobře, když je fungování národního hospodářství, tedy celá soustava ekonomických procesů od fungování celé společnosti oddělená. Tyto názory zřejmě vyplývají z nepochopení objektivně existujících vztahů mezi ekonomikou a politikou. Toto nepochopení může být buď výsledkem zbožných přání, nevzdělanosti nebo záměrné falše. Celé národní hospodářství funguje v konkrétních podmínkách uspořádání společnosti, samo o sobě má na toto uspořádání významný vliv a zřejmě je tímto uspořádáním ovlivněno. Pro ilustraci uvádíme alespoň dva aspekty:

- způsob fungování národního hospodářství, tedy celá soustava ekonomických procesů je upravována určitými pravidly, které obvykle nabývají charakteru zákonů a podzákonných norem. Způsob jejich přípravy a hlavně přijímání je určen charakterem uspořádání společnosti, který má buď více méně demokratický nebo více méně totalitní charakter.
- určitá část národního hospodářství, která má neziskový charakter, především ta část, kterou nazýváme veřejným sektorem, je přímo řízená veřejnou správou. A charakter veřejné správy je zcela určen charakterem uspořádání společnosti.

Kvalita plnění funkce občana tedy podmiňuje kvalitu způsobu uspořádání celého společenského systému a ten má významný vliv na fungování národního hospodářství.

Na základě našich analýz je kvalita plnění funkce občana podmíněna především hodnotově orientačním potenciálem a potenciálem sociálně participačním.

Lidský potenciál a plnění funkce člena rodiny, především rodiče

Domácnost je nejenom významný ekonomický subjekt, který spotřebovává, ale podílí se i na produkci. Domácnost je ekonomický systém, který je definován na systému rodiny jakožto společenském systému. Je snad zbytečné zdůrazňovat vliv rodiny na jednotlivé složky

lidského potenciálu mladé generace. Kvalita plnění funkce člena rodiny, zvláště rodiče je velmi náročná na poznatkový, hodnotově orientační i sociálně participační potenciál. Na základě výzkumných výsledků však zdůrazňujeme i potenciál individuálně-integrační a regulační. Nízká úroveň této složky potenciálu je velmi často základní příčinou rozpadu rodiny i nízké kvality zvládnutí plnění funkce člena rodiny, zvláště rodiče.

- OTÁZKY:**
- II/1. Jak chápeš kategorii lidského potenciálu?
 - II/2. Vyjmenuj složky lidského potenciálu. Souhlasíš s jejich strukturou? Navrhuješ nějaká doplnění nebo nějakou jinou strukturu?
 - II/3. Vylož své chápání potenciálu poznatkového a dovednostního.
 - II/4. Jak bys vyložil vztah mezi hodnotově orientačním potenciálem a potenciálem sociálně participačním?
 - II/5. Uveď příklady, na nichž prokážeš, jak rozumíš obsahu pojmu individuálně integrační a regulační potenciál.
 - II/6. Rozeber pojetí tvůrčího potenciálu. Jak hodnotíš svůj tvůrčí potenciál?
 - II/7. V tezích jsou vyjmenovány funkce člověka, které plní ve společnosti. Navrhuješ jejich doplnění nebo i jiné chápání?
 - II/8. Rozeber vztah lidského potenciálu k plnění funkce pracovní síly.
 - II/9. Klade plnění funkce spotřebitele nějaké nároky na složky lidského potenciálu?
 - II/10. Jak chápeš plnění funkce vlastníka a nároky této funkce na lidský potenciál?
 - II/11. Nároky na lidský potenciál při plnění funkce občana ve vztahu k fungování národního hospodářství.
 - II/12. Má úroveň plnění funkce člena rodiny, zvláště rodiče nějaký vztah k úrovni ekonomických procesů, které probíhají v národním hospodářství? Pokus se tento vztah rozebrat.

ČÁST TŘETÍ – KATEGORIE POTŘEB

1. Důvody zařazení kapitoly o potřebách

Již v úvodní části tohoto textu jsou zdůrazněny dva důvody, proč je kategorie potřeb v souvislosti s kategorií lidských zdrojů věnována pozornost.

Zcela rozhodujícím důvodem je již mnohonásobně vyslovená hypotéza, že na uchování a kultivaci lidského potenciálu má významný vliv způsob uspokojování potřeb. Tento způsob je především ovlivněn nabídkou materiálních statků a služeb, které nabízí buď ziskový nebo neziskový sektor. Je snad až zbytečné zdůrazňovat, že o této nabídce zcela významnou měrou rozhodují ekonomové. Samozřejmě by bylo přesnější napsat politikové, ale na základě podkladů zpracovaných ekonomy. V případě, že jsou materiální statky i služby nabízeny cestou ziskového sektoru, který je regulován tržním mechanismem, pak je rozhodujícím kritériem kategorie zisku. Pokud jsou nabízeny cestou neziskového sektoru, pak musí být rozhodujícím kritériem sám užitek poskytovaného statku. O tom, o jaké statky půjde a v jakém rozsahu budou nabízeny, v podstatě také rozhodují ekonomové, protože jsou to oni, kteří zpracovávají návrhy veřejných rozpočtů, ať už jde o rozpočet státní nebo územní. S určitou nadsázkou tedy můžeme říct, že

- platí-li teze o tom, že míra uchování a kultivace lidského potenciálu je v podstatné míře ovlivněna způsobem uspokojování potřeb
- a platí-li tvrzení, že o tomto způsobu podstatnou měrou rozhodují ekonomové,
- pak musí platit teze, že o míře uchování a úrovni kultivace lidského potenciálu rozhodují ekonomové.

Samozřejmě, že zvláště v oblasti tvorby zákonů a podzákoných norem, regulujících i způsob fungování tržního mechanismu a v případě schvalování veřejných rozpočtů, hraje významnou úlohu politický systém; v demokracii tedy sbory zastupitelů. Kvalita rozhodování těchto zastupitelských sborů je však významně ovlivněna kvalitou podkladů k navrhovaným zákonům a rozpočtům především kvalitou rozpracování předpokládaných nákladů a užitků a to ve smyslu jak hmotných, tak i nehmotných nákladů a užitků. Na zpracování těchto podkladů se významnou měrou musí podílet ekonomové.

2. Základní struktura potřeb

Se základní strukturou potřeb jste se již setkali v jiných předmětech, především v předmětu Veřejná ekonomie. Přesto ji v těchto tezích opakujeme, protože je velmi významná.

V prvním třídění potřeb třídíme potřeby na

- potřeby výrobní. Jsou vyvolány, pociťovány výrobci statků a služeb.
- potřeby finální. Jsou vyvolány, pociťovány finálními spotřebiteli, tedy jednotlivci v roli spotřebitelů.

V druhém třídění potřeb, které se týká finálních potřeb, je třídíme na

- potřeby společenské
- potřeby individuální

Ve třetím třídění blíže třídíme společenské a individuální potřeby takto:

- společenské potřeby jsou takové potřeby, které pociťuje člověk proto, že žije ve společnosti. Jedná se o
 - potřebu organizovaného uspořádání společnosti
 - potřebu ochrany osoby a majetku
 - potřebu dovolání se spravedlnosti
 - potřebu ochrany území, na kterém společenství, jehož je součástí, žije.
 - v posledních letech je do kategorie společenských potřeb již také zařazována potřeba uchování životního prostředí.
- individuální potřeby jsou takové potřeby, které vyplývají ze samotné podstaty člověka jako specifického druhu živé přírody. Některé z nich jsou shodné s potřebami dalších druhů živočišné říše. Do soustavy individuálních potřeb patří:
 - potřeba výživy
 - potřeba odívání
 - potřeba bydlení³
 - potřeba ochrany zdraví
 - potřeba dopravy a spojů
 - potřeba informací
 - potřeba poznatků a dovedností
 - potřeba estetických zážitků.

Zvláštní skupinu individuálních potřeb tvoří potřeba existenční jistoty, uspokojovaná buď prací nebo systémem sociálního zabezpečení.

Ve skrovné literatuře, na kterou v závěru těchto tezí odkazují, je zdůrazňováno, že

- základní struktura potřeb je tak stará jak staré je lidstvo jako genetický druh,
- co je dynamické, tedy co se mění především v důsledku lidského poznání, je způsob uspokojování potřeb,
- společenské potřeby jsou konec konců také individuální potřeby, ale jednotlivec je pociťuje proto, že žije ve společnosti. Tedy nejedná se o potřebu nějaké přesněji neidentifikovatelné společnosti.
- ze seřazení individuálních potřeb lze vydedukovat následující závěry:
 - od potřeby výživy k potřebě estetických zážitků klesá míra **existenční naléhavosti** uspokojování potřeb
 - od potřeby výživy k potřeby estetických zážitků roste míra **společenské naléhavosti** uspokojování potřeb ve vztahu k uchování a kultivaci lidského potenciálu
 - odspodu nahoru klesá míra možnosti určení **kvantitativní** hranice nasycenosti potřeb.

Psychologie a sociologie se rovněž zabývá kategorií potřeb. Jejich pohled na definování potřeb vychází ze snahy pochopit důvod motivace člověka k určitému způsobu chování a tedy i k určitému stupni výkonnosti. Rozdílnost přístupu k chápání a strukturování potřeb však neznamená zpochybnění chápání a strukturaci potřeb tak, jak to vidí ekonomie.

3. Vztah mezi způsobem uspokojování potřeb a lidským potenciálem

Rozebrat vyčerpávajícím způsobem tento vztah je vysoce nad rámec předmětu Teorie lidských zdrojů. Důležité je poznání, že tento vztah existuje a že nás nutí neustále si klást otázku, jak ten nebo onen způsob uspokojování té nebo oné potřeby působí na tu nebo onu

³ U potřeby odívání a potřeby bydlení se jedná vlastně o potřebu ochrany před nepřízní počasí

složku lidského potenciálu. A z obsahu odpovědi vyvozovat závěry pro rozhodování, zda bude tento způsob soustavou materiálních statků a služeb nabízen, a to jak cestou ziskového, tak cestou neziskového sektoru. Již samo kladení této otázky a hledání a formulování odpovědi vytváří tlak na takový inovační proces ve způsobu uspokojování potřeb, který má naději na to, že bude v pozitivním slova smyslu ovlivňovat kvalitu lidského potenciálu. Důležité je, aby při každém rozhodovacím procesu byla položena otázka, co to udělá s lidským potenciálem, a to se stejnou úrovní naléhavosti, s jakou je dneska kladena otázka, co to udělá s životním prostředím. Touto cestou dostaneme kategorii lidských zdrojů jako nejdůležitější složku národního bohatství v rozhodovacím procesu jak na stranu užitků, tak na stranu nákladů.

V dalším textu uvádíme pro ilustraci některé příklady, aby byla větší naděje na to, že hypotéza o vztahu způsobu uspokojování potřeb a lidským potenciálem má kladný obsah, tedy jinými slovy, že tato hypotéza platí.

Tak např. v kategorii společenských potřeb si vyberme potřebu organizovaného uspořádání společnosti uspokojovanou veřejnou správou. V současné době dochází k její reformě ve smyslu její demokratizace, tedy decentralizace a dekoncentrace. Rozhodování o významných záležitostech se dostává na nižší stupně řízení veřejné správy, tedy z ústřední státní správy na úroveň krajských a obecních orgánů. Tato skutečnost zcela určitě ovlivňuje poznatkově dovednostní potenciál jak u občanstva, tak u členů volených orgánů a úředníků. Všichni jsou objektivně nuceni více rozumět jak smyslu, tedy poslání veřejné správy, tak i způsobům jejího provádění. Dochází k propracování celého systému širokého odborného vzdělávání atd. I když o tom, co řekneme ve vztahu k členům zastupitelských orgánů můžeme prozatím do určité míry pochybovat, přece jen decentralizace nutí členy těchto orgánů lépe rozumět jak potřebám občanů, tak i možným způsobům jejich uspokojování a tedy se vzdělávat. Pokud tomu tak nebude, bude klesat pravděpodobnost jejich zvolení do těchto orgánů v příštích volbách. Sám fakt decentralizace a dekoncentrace rozhodování ve veřejné správě vytváří podmínky pro to, že se ve vědomí občanstva dostává samotná správa věcí veřejných v hodnotové struktuře na vyšší příčky, protože občané jsou objektivně nuceni jí více rozumět a mají objektivní možnost ji více ovlivňovat. Vytvářející se větší prostor pro spoluúčasť při rozhodování tlačí na zvýšení úrovně sociálně participačního potenciálu. Potřeba dosažení dohody nutí všechny se lépe pochopit navzájem. Možnost a povinnost rozhodovat otevírá větší prostor pro rozvoj tvořivého potenciálu – atd.

V kategorii individuálních finálních potřeb je na první pohled prokazatelný vztah mezi způsobem uspokojování potřeby výživy a potenciálem zdraví, ale i potenciálem poznatkovým a dovednostním.

Samozřejmě nebude žádnému z vás činit potíže konkretizovat vztah mezi řadou složek lidského potenciálu a způsobem uspokojování potřeby estetických zážitků cestou umění a zvláště cestou masmédií. Ale velmi zajímavé a významné je např. propracování vztahu mezi složkami lidského potenciálu a způsobem uspokojování potřeby bydlení. Nebo propracování vztahu mezi složkami lidského potenciálu a způsobem uspokojování potřeby dopravy.

Zkuste si procvičit tento způsob myšlení a sami dojdete k závěru, jak je sám o sobě tvořivý, inspirativní a užitečný.

- OTÁZKY:** III/1. Proč probíráme základní poznatky z teorie potřeb v předmětu Teorie lidských zdrojů?
- III/2. Proč nazýváme určitou skupinu potřeb potřebami společenskými? Které to jsou? Znáš některé další, které jsme si nejmenovali?
- III/3. Individuální potřeby jsme si určitým způsobem seřadili. Dají se z toho seřazení vyvodit určité závěry? Jestliže ano, tak které?
- III/4. Potřeba a způsob uspokojení potřeb, která kategorie je objektivní? Co především způsobuje změny ve způsobu uspokojování potřeb?
- III/5. Zvol si některou ze společenských potřeb a dokumentuj na ní vliv různých způsobů uspokojování potřeb na složky lidského potenciálu.
- III/6. Potřeba existenční jistoty je uspokojována buď prací nebo systémem sociálního zabezpečení. Jaký vliv bys vydedukoval z těchto způsobů na jednotlivé složky lidského potenciálu?

ČÁST ČTVRTÁ – SOUSTAVA FAKTORŮ OVLIVŇUJÍCÍCH LIDSKÝ POTENCIÁL

Doposud jsme rozebírali vliv způsobů uspokojování potřeb na lidský potenciál. Tomuto faktoru jsme věnovali zvláštní pozornost především proto, že vycházíme z hypotézy o významném vlivu ekonomů na tento faktor, a to jak v ziskovém, tak i neziskovém sektoru. Samozřejmě platí, že o způsobech uspokojování potřeb zdaleka nerozhodují jenom ekonomové. Vezmeme jednu potřebu za druhou a určitě dokážeme u každé z nich sestavit tým odborníků, kteří mají (nebo by měli mít) vliv na tvorbu nabídky materiálních statků a služeb, kterými se určitá potřeba uspokojuje. V žádném z těchto týmů však nesmí chybět ekonom; a pokud tomu tak je, pak to není dobré, protože v nich má nezastupitelnou roli. V praxi tomu tak obvykle není, že by ekonom chyběl. Bývá však obvykle stavěn do pozice toho, kdo má zajistit zdroje především v podobě financí. Podle našeho názoru je úloha ekonoma daleko širší a spočívá především v těchto iniciativách:

- iniciuje neustále inovační proces v hledání takového způsobu uspokojování potřeby, který respektuje objektivní ekonomický fakt, že potřeby jsou nekonečné, ale zdroje jsou omezené
- neustále zdůrazňuje skutečnost, že lidský potenciál představuje rozhodující složku národního bohatství, zvláště v týmech odborníků, kterým je z titulu jejich odbornosti tato skutečnost spíše vzdálená (např. v týmech odborníků v oblasti uspokojování výrobních potřeb, nebo potřeb dopravy a spojů nebo např. v týmech v oblasti uspokojování potřeby ochrany území nebo potřeby bydlení)
- v týmech odborníků, kteří mají naopak velmi blízko ke kategorii lidského potenciálu a tendují tudíž k prosazování takového způsobu uspokojování potřeb, který je velmi náročný na zdroje iniciuje hledání takového způsobu, ve kterém je základní orientace na kultivaci lidského potenciálu podpořena, ale zároveň je respektována skutečnost objektivní omezenosti zdrojů (např. v týmech lékařů, pedagogů, umělců).

Už z toho, co bylo napsáno, je velmi patrná mimořádně obtížná funkce ekonoma. On je tím, který hledá rovnováhu v objektivně existující nerovnováze. Jinými slovy řečeno, hledá rovnováhu v dialektickém vztahu zdrojů a potřeb. Pokud v těchto týmech zastává stanovisko, že efektivnější způsob uspokojování potřeb nelze realizovat, poněvadž je zdrojově náročný, aniž by bral do úvahy jeho pozitivní vliv na kultivaci lidského potenciálu, dostává se do role „ekonoma glotových rukávců“ a tím popře samu podstatu své profese.

Vedle způsobu uspokojování potřeb, které patří k nejdynamičtějším faktorům, které ovlivňují stav a proces kultivace lidského potenciálu existuje celá soustava dalších faktorů. Ty rozhodující si vyjmenujeme a pokusíme se alespoň naznačit způsob jejich vlivu. Předem zdůrazňujeme, že sama soustava těchto faktorů má hypotetický charakter a způsob jejich vlivu je zpracován deduktivní metodou. Vědecky korektní důkazy získané metodami pozorování, měření a experimentování prozatím neumíme nabídnout.

Obvykle se uvádí následující soustava faktorů:

- a) faktory genetické
- b) faktory přírodní
- c) faktory geopolitické

- d) faktory kulturně historické
- e) faktory ekonomické
- f) faktory politické

Faktory genetické jsou ty faktory, které souvisí s dědičností. Z titulu dědičnosti si člověk sebou přináší na svět určité vlastnosti některých složek lidského potenciálu, především potenciálu zdraví, potenciálu sociálně participačního a potenciálu individuálně integrativního a potenciálu tvůrčího.

Věda jistě časem dokáže, kde jsou příčiny určitých vlastností jednotlivých složek lidského potenciálu, a to – vyjma potenciálu zdraví – především, ale nejenom, studiem mozku. Samozřejmě, že tato hypotéza už hraničí s tím, čím se zabývá genetické inženýrství. Za zamyšlení stojí vše, co souvisí s globalizací. Velký proces fluktuace obyvatelstva s sebou přináší řadu problémů, přináší problémy, které jsou tím větší, čím méně je u lidí vyvinutý sociálně participační potenciál. Ale míchání lidí s různými genetickými předpoklady může přece přinést i řadu pozitivních důsledků (viz problémy degenerace tzv. čistých ras apod.).

Vrozené vlastnosti vyjmenovaných složek lidského potenciálu jsou prozatím těžko měnitelné, ať už mají jakoukoliv charakteristiku. Důležité ovšem je, aby byly poznány, v rámci možností měřitelné nebo alespoň vyjádřené a abychom na ně mohli způsobem uspokojování potřeb působit. A právě nyní se poprvé dostáváme k vyjádření nutnosti diferenciací způsobu uspokojování potřeb ve vztahu ke stavu jednotlivých složek lidského potenciálu. V dalším textu se k této myšlence ještě opakovaně vrátíme.

Samozřejmě, že v souvislosti s genetickými faktory nemůžeme pominout pojem genetického inženýrství a s ním související pojem lidského klonování. Prosím studenty, aby mi prominuli, že se této záležitosti nebudu věnovat. Necítím se k tomu ani dostatečně vzdělaná, ani morálně připravená.

Faktory přírodní. Jedná se o vlastnosti přírodního prostředí, do kterého se člověk rodí a ve kterém žije. Souvisí především se skutečností, že na naší zeměkouli je různé podnebí a různý charakter území (hory, nížiny, pouště, moře, atd.). Přírodní tvrdé podmínky, jak bylo prozatím zjištěno pozorováním, mají většinou pozitivní vliv na většinu složek lidského potenciálu, a to v souvislosti se skutečností, že přežije ten, kdo je zdravý, kdo pozná a dovede, kdo umí překonávat překážky (má pevnou vůli), kdo umí tvořivě využívat příležitosti pro zachování života. V hodnotové orientaci se na přední místo dostává sám život jako základní hodnota. Naopak příznivé přírodní podmínky zvláště v mírném a subtropickém pásmu působí opačným směrem. Příznivé přírodní podmínky člověka rozmazlují, jaksi změkčují a nízká úroveň individuálního a regulačního potenciálu způsobuje, že se těžce vyrovnávají s případnými katastrofami nebo změnou podmínek. Tento poznatek je podle našeho názoru velmi významný pro řízení procesu přípravy mladé generace.

Faktory geopolitické. Tyto faktory podle našeho názoru souvisí významně s faktory přírodními i faktory kulturně historickými. Geopolitické faktory vyplývají z toho, kde se nachází země, v které žije určité společenství. Jaké je jeho přírodní bohatství, s kým sousedí, jaká je míra zájmu jiných společenství o jeho území apod. U obyvatelstva, které se cítí svým okolím dlouhodobě ohrožováno je obvykle vyvinutý poznatkově dovednostní potenciál, v hodnotově orientačním potenciálu se setkáváme

s tím, že práce, výkonnost spojená s dosaženými výsledky, se dostává na přední místo v žebříčku hodnot. V sociálně participacním potenciálu se projevuje vysoká míra soudržnosti v okamžiku, kdy je společenství ohroženo. Pocit trvalého ohrožení má obvykle i pozitivní vliv na rozvoj tvořivého potenciálu. Příkladem takové země je Česká republika. Naopak u obyvatelstva, jehož země se geopoliticky nachází tam, kde nikomu nevádí a nikdo o jeho území dlouhodobě neusiluje, takové geopolitické postavení „uspává“, nebucuje k rozvoji pozitivních vlastností lidského potenciálu. Co myslíš - je tomu opravdu tak?

Faktory kulturně historické. V souvislosti s tímto druhem faktorů a jejich vlivu na lidský potenciál a jeho složky má významný vliv ideologický faktor související s náboženstvím. Určité náboženské učení má výrazný vliv zvláště na hodnotově orientační a sociálně participacní potenciál, i když ani ostatní složky nezůstávají tímto faktorem nedotčeny. Obecně se dá říct, že všechna náboženství mají v podstatě negativní vliv na tvořivý potenciál a do značné míry i na poznatkově dovednostní potenciál. Věř, co je ti vírou přikázáno a nepřemýšlej za hrance víry. Rozdílná náboženství pak mají výrazný vliv na hodnotově orientační potenciál i sociálně participacní potenciál. A právě v současné etapě světové globalizace se setkáváme s problémy, které souvisí s touto rozdílností. Tak např. je-li pro křesťany v hodnotové orientaci na prvním místě život sám, poněvadž je nám dán od boha, pro vyznavače islámu je nad hodnotou života hodnota služby víře. Některé zajímavé poznatky o vlivu náboženství na některé složky lidského potenciálu můžeme vydedukovat ze srovnání různých křesťanských náboženství. Katolická víra např. má výrazný vliv na takovou orientaci sociálně participacního potenciálu, ve které sociální participace je chápána výrazně charitativně. Protestantská křesťanská náboženství jsou v tomto směru daleko modernější. Vidí podstatu oné sociální participace v tom, že jeden druhého vede k výkonnosti, s čímž souvisí i význam hodnoty zvané práce na jednom z předních míst, ne-li na prvním místě v hodnotové orientaci.

Faktory ekonomické. Do soustavy těchto faktorů spadá především dosažený stupeň ekonomické úrovně země. Dosažený stupeň ekonomické úrovně země sebou přináší v podstatě shodný způsob uspokojování potřeb a tento shodný způsob má shodný vliv na jednotlivé složky lidského potenciálu.

Druhou významnou součástí ekonomických faktorů je vztah mez vahou ziskového a neziskového sektoru. Ziskový sektor regulovaný tržním mechanismem bezesporu pozitivně působí na potenciál zdraví v tom smyslu, že zdravý člověk má větší předpoklad k dosažení úspěchu a proto se o své zdraví stará. Vidina úspěchu ho však vede až k likvidaci svého zdraví. Motivuje ho v rozvoji poznatkového a dovednostního potenciálu, ale kritériem pro to, co poznává a co rozvíjí, je bezprostřední efekt, bezprostřední materializace dosaženého poznání i dovednosti. V hodnotové orientaci se na první místo dostává úroveň majetkového statusu. Pojetí sociální participace je orientováno výrazně charitativně. Platí zásada, že mám-li vyhrát, musí ten druhý prohrát. Bezesporu pozitivně působí na individuálně integrační a regulační potenciál. Vyhrát může pouze ten, kdo výrazně ovládá sám sebe. Touha zvítězit působí na rozvoj tvořivého potenciálu. Rozvíjí se však pod motivem zisku a po hranice možnosti tento zisk dosáhnout. Neziskový sektor je obecně vzato málo motivující k výkonnosti, což má samozřejmě i vliv na zdravotní potenciál. Na jedné straně nenutí pod tlakem existenční naléhavosti dělat svojí aktivitou mnohé pro uchování a rozvoj svého zdraví, ale na druhé straně nenutí člověka přepínat svojí výkonnost i na úkor svého zdravotního potenciálu.

Ve vztahu k poznatkovému a dovednostnímu potenciálu nenutí člověka k přísnému pragmatismu, přísné utilitě a to ve prospěch všestranného rozvoje své osobnosti. Pokud se jedná o hodnotově orientační potenciál i potenciál sociálně participační, objektivně působí ve směru jeho humanizace, ve směru vytváření podmínek pro lepší vztahy mezi lidmi, což má vliv i na takový rozvoj individuálně integrativního a regulačního potenciálu i potenciálu tvořivého, z kterého má prospěch nejenom člověk sám, ale i druzí lidé. Řečeno stručně: ziskový sektor obecně působí na individuálně výkonnostní rozvoj jednotlivých složek lidského potenciálu, zatímco neziskový sektor na solidárně výkonnostní rozvoj těchto složek lidského potenciálu.

Faktory politické. V soustavě politických faktorů je rozhodující, zda jde o demokratické nebo totalitní uspořádání společnosti. Až na naprosté výjimky budeme inklinovat k tomu, abychom dokazovali objektivně pozitivní vliv demokratického uspořádání společnosti na všechny složky lidského potenciálu a objektivní negativní vliv totalitního uspořádání společnosti na lidský potenciál. Ponecháváme na každém studentovi, aby si deduktivní metodou sám odvodil onen pozitivní i negativní vliv a zároveň si odpověděl na otázku, zda bychom našli ze samé podstaty demokratického systému nějaký negativní vliv na některou složku lidského potenciálu a ze samé podstaty totalitního systému nějaký pozitivní vliv.

Bliže k ekonomickým a politickým faktorům je pojednáno v následující, tedy páté části těchto tezí.

OTÁZKY:

IV/1. Úloha ekonoma v interdisciplinárních týmech při hledání a rozhodování o způsobu uspokojování potřeb.

IV/2. Jaký mají vliv na lidský potenciál genetické faktory?

IV/3. Mají přírodní faktory vliv na lidský potenciál? Proved' na toto téma vlastní úvahu.

IV/4. Co rozumíme pod pojmem geopolitické faktory. Proved' vlastní úvahu nad jejich možným vlivem na lidský potenciál.

IV/5. Jak bys charakterizoval vliv různých náboženských ideologií na složky lidského potenciálu?

IV/6. Vliv demokratického a totalitního způsobu uspořádání společnosti na jednotlivé složky lidského potenciálu.

IV/7. Které ekonomické faktory považuješ za významné z hlediska jejich vlivu na složky lidského potenciálu?

IV/8. Chybí v soustavě vyjmenovaných faktorů, které mají objektivně vliv na složky lidského potenciálu, některé, které považuješ za významné? Proved' na toto téma vlastní úvahu.

ČÁST PÁTÁ- LIDSKÉ ZDROJE A ZISKOVÝ A NEZISKOVÝ, PŘEDEVŠÍM VEŘEJNÝ SEKTOR

V této části tezí si přiblížíme (u některých studentů zopakujeme) charakteristiky jednotlivých typů sociálněekonomického fungování společnosti a budeme z nich dedukovat vztah k lidskému potenciálu a jeho složkám.

Jednotlivé typy popíšeme těmito znaky:

- vztah k diferenciaci příjmových skupin obyvatelstva,
- vztah k vlastnictví,
- pojetí úlohy veřejné správy v sociálněekonomickém pohybu společnosti,
- s tím související vztah k veřejnému sektoru a jeho jednotlivým blokům,
- shrnující charakteristika a země, které v současnosti reprezentují příslušný typ.

Závěrem ke každému typu je provedena stručná úvaha o vztahu tohoto typu k lidskému potenciálu.

1. Liberální typ

- Považuje příjmově výrazně diferencovanou společnost za přirozený jev. Ocenění schopných a výkonných za základní hnací sílu ekonomického vývoje. Vychází z předpokladu, že sociální status každého jednotlivce je funkcí jeho pracovitosti a výkonnosti a že záleží na každém jednotlivci, jaký tento status bude. Chudobu tedy považuje vlastně za funkci nepracovitosti a nevýkonnosti. Protože ovšem takoví lidé ve společnosti jsou, je třeba chápat chudobu jako přirozený jev. Aby jí bylo co nejméně, je třeba tvrdým tlakem trhu a minimalizací přerozdělovacích procesů každého člověka k výkonné pracovní aktivitě donutit. Soukromé vlastnictví považuje za nedotknutelné.
- Soukromé vlastnictví považuje za jediné, které vytváří podmínky pro efektivní fungování ekonomiky. Považuje to za podmínku svobody jednotlivce.
- Liberální typ tenduje k absolutizaci tržního sektoru. Považuje jej právě za prostředí, které činí člověka svobodným v jeho rozhodovacím procesu. Nepřehlíží určitá selhávání trhu, ale hledá jejich řešení uvnitř tržního sektoru (dále odkazuje na znalosti z makro a mikroekonomie). Považuje jakýkoliv zásah do přirozeného fungování trhu za předem neefektivní.
- Vztah k přerozdělovacím procesům cestou veřejných financí považuje za „nutné zlo“, tedy je ho třeba minimalizovat. Neodmítá zcela teorii veřejných statků, ale zužuje tuto charakteristiku na statky, které zahrnujeme do sféry společenských potřeb. Vzhledem k humanizujícímu se charakteru společnosti neodmítá zcela systém sociálního zabezpečení, ale spíše ve sféře sociální podpory a hlavně sociální pomoci, a to na přísně individuálním principu a jako poslední možný způsob zajištění kategorie životního (nebo dokonce existenčního) minima. Kvalitu služeb poskytovaných přerozdělovacími procesy je třeba minimalizovat.

- e) Samozřejmě, že v rámci liberálního typu najdeme v teorii i praxi různé varianty. Co je však všem těmto variantám společné, to je právě odmítání ekonomicky pozitivního vlivu veřejného sektoru na ekonomický růst i rozvoj. A dále je jim společné přísné uctívání významu jednotlivce, jeho aktivity ve svůj prospěch. Liberální typ vchází z principu, že půjde-li každý jedinec za svým blahem (což považuje za rozhodující motivaci), bude tím dosaženo i blaho každého druhého jedince. A to lze zajistit pouze v podmínkách absolutizace vlády tržního sektoru.

Mezi typické představitele liberálního vztahu k veřejnému sektoru patří USA, Kanada a Nový Zéland. Jsou to právě ty země, které vznikly jako státy především cestou přistěhovalectví, neprošly etapou feudálního vývoje, nepoznaly paternalistické společenské vztahy. Lidé, kteří přicházeli do těchto zemí, šli za představou svobody rozhodování a neomezených možností.

Pokud jde o vztah tohoto typu k lidskému potenciálu a jeho jednotlivým složkám, jeho vyznačiči zvýrazňují samé kladné charakteristiky. Chci-li se jedinec uplatnit, musí pečovat o své zdraví. Člověk s chatrným zdravím je vlastně vyřazen mimo soutěž. Chce-li jedinec uspět, musí znát a umět. V hodnotové orientaci se na čelná místa dostává kategorie materiálního bohatství, neboť je projevem úspěšnosti. Sociálně participací složka lidského potenciálu je potlačována, protože celý proces fungování společnosti je procesem soutěžení, ve kterém vyhrává schopnější a tomu vlastně patří právo na život. Individuálně integračnímu a regulačnímu potenciálu je přiznána velká úloha. Kdo chce vyhrát, musí být silný, flexibilní, musí mít pevnou vůli. Tento typ vyvolává tlak na rozvinutí tvůrčího potenciálu, protože vyhrává ten, kdo dokáže přicházet s novými podněty, s novým způsobem uspokojování potřeb, s návrhy na minimalizaci nákladů při dosahování cílů, tedy především zisku.

ALE. Tento typ vede jedince až k přepínání svých sil na úkor svého zdraví. Vztah k poznatkovému a dovednostnímu potenciálu je spíše pragmatický, založený k funkci pracovní síly, vlastníka a spotřebitele. V hodnotové orientaci se dostávají na nižší stupně žebříčku hodnoty související s kvalitou mezilidských vztahů a ty hodnoty, které mají spíše duševní dimenzi. Sociální participace se dostává na okraj zájmu (každý nechť se stará především sám o sebe). Volní potenciál a potenciál tvůrčí je rozvíjen spíše v individualistické dimenzi.

Krajní pojetí tohoto typu je velmi individualistické. Achillova pata tohoto typu spočívá v tom, že se lidé rodí nerovně a to nejen sociálně, ale především geneticky. Reálný svět dokazuje toto tvrzení. Ale všichni lidé mají právo na život a každý člověk je součástí lidských zdrojů.

2. Korporativistický typ

Výklad tohoto typu se v různých literárních pramenech dosti liší a vnáší pak určité nejasno. Pokusíme se proto vyjadřovat se se zvláštní snahou po přesnosti.

- a) V korporativistickém typu se rovněž považuje hluboká příjmová diferenciací mezi sociálními skupinami za jev, proti kterému nelze nic namítat. Ve srovnání s liberálními teoriemi však považuje tento jev za výsledek vůle toho, kdo stvořil tento svět, neboť tak zkouší jak bohaté tak chudé, jak unesou svoji roli, která jim byla

přidělena. Jak bohatí se dokážou postarat o chudé a jak chudí dokáží projevit vděčnost. Korporativistický typ preferuje větší bezprostřednost přerozdělovacích procesů, a to nejlépe cestou různých korporací, ať už mají podobu nadací, občanských sdružení, církevních sdružení apod. Případně obce, ale také rodiny.

- b) Soukromé vlastnictví považuje korporativistický typ za nedotknutelné, ale neodmítá, ba dokonce i podporuje formy družstevního vlastnictví a všechny typy vlastnictví, ve kterých má pracovní síla i určitý podíl na vlastnictví v instituci, ve které pracuje.
- c) Trh, tržní sektor, nepovažuje toto pojetí za všemohoucí. Považuje tedy za nutné vstupovat do tržního mechanismu za účelem nápravy jeho selhávání a to určitými mechanismy, určitými nástroji. Vůbec přistupuje k trhu tak trochu jako „k nutnému zlu“. Ideologové korporativistického typu se neustále obrací k podnikatelské sféře, aby se spíše orientovala na kvalitu užitku produkováných statků, chovala se slušně ke spotřebitelům a nemyslela pouze na zisk. Stojí tedy na pozici jakéhosi umravňování tržního mechanismu, tedy i chování tržního sektoru.
- d) Z předcházejícího textu je určité zřejmé vztah korporativistických teorií k veřejnému sektoru. Neodmítají ho, ale chápou jeho úlohu spíše charitativně než zdrojově. Proto preferují ty bloky veřejného sektoru, ve kterých převažuje vztah k potřebným: blok odvětví rozvoje člověka především v části sociálních služeb a zdravotnictví. Pokud jde o ostatní odvětví rozvoje člověka, akcentují tyto teorie jejich význam. Zcela určitě se do této akcentace vkrádají určité prvky ideologické manipulace s názory a tedy i postoji lidí. Zvláštní důraz, jak již bylo řečeno, je kladen na tu část veřejného sektoru, která je řízena a spravována na úrovni obce. Právě tyto teorie jsou rovněž příznivě nakloněny činnosti soukromých neziskových (tedy nevládních) organizací.
- e) Pro korporativistický typ je charakteristický princip odpovědnosti jednoho za druhého, silnějšího za slabšího. Obdobně jako v liberálním typu se nepovažuje za důležité využívat veřejného sektoru k předcházení chudobě. Je mu přiznávána spíše úloha charitativního léčitele následků chudoby než úloha zdrojového sektoru, který je možno využít k předcházení chudobě. Nepreferuje přerozdělovací procesy cestou státního rozpočtu, ale, jak již bylo řečeno, spíše cestou rozpočtu obcí. Korporativistické pojetí pak nutně tenduje k daňovému zvýhodnění těch korporací, které uskutečňují přerozdělovací procesy od korporace k jednotlivci. Od veřejné správy se hlavně očekává, že vytvoří právní a hlavně daňové podmínky, které budou tento typ přerozdělovacích procesů podporovat. Preferuje různé typy tzv. nevládních neziskových organizací.

Mezi představitele korporativistického vztahu k veřejnému sektoru patří evropské katolické země, především Německo, Itálie a do určité míry i Francie. Zvláštním typem tohoto vztahu je Japonsko. Zvláště v Japonsku je zvýrazňován onen paternalistický vztah zaměstnavatele a obce za ekonomický a společenský status zaměstnanců a obyvatelů obce, i když v podsedních desetiletích tento jev poněkud mizí.

Snad by se dalo říci, že korporativistický typ je spíše nakloněn přerozdělovacím procesům v rámci menších sociálních skupin než v rámci celé společnosti. V katolicky orientovaných státech jsou přerozdělovací procesy zaměřeny spíše charitativním způsobem. Ve státech se silným vlivem protestantismu se projevuje pozitivní vztah i

k těm blokům veřejného sektoru, které svými aktivitami pomáhají chudobě předcházet. Jedná se především o vytváření dostatečného množství pracovních příležitostí a o uchování a kultivaci lidského potenciálu.

Z předcházejícího textu lze vydedukovat vztah tohoto typu k lidskému potenciálu a jeho složkám. Hlavním charakteristickým znakem je určitá odevzdanost pramenící z toho, že vše je vlastně předem dáno, neboť síla určitého typu stvořitele si to tak přeje. Nejvýznamnějším vlivem tohoto typu na lidský potenciál je vliv na sociálně participační potenciál. Je chápán výrazně charitativně ve smyslu pomoci tomu, kdo pomoc potřebují, protože je chudý, nemocný a jinak pronásledován osudem. Nepůsobí nějak iniciativně na rozvoj poznatkového a dovednostního potenciálu a když ano, tak spíše v tlaku na rozvíjení znalostí v oblasti víry. Pokud jde o hodnotově orientační potenciál, jeho orientace je v podstatě daná vírou (náboženstvím), kterou vyznávají významné skupiny obyvatelstva určitého státu (bible, korán, talmud apod.). Tento typ není inspirující ve vztahu k tvořivému potenciálu. Souvisí to se skutečností, že víra a tvořivost se vzájemně nemají rády, spíše si odporují.

3. Sociálně demokratický typ

Dříve, než bude blíže identifikovaný tento typ státu, považuji za nutné sdělit, že se jedná o opis tradičního, svým způsobem konzervativního pojetí sociálně demokratického typu tak, jak se vyvinul především v první polovině 20. století.

- a) Příjmovou diferenciaci ve společnosti nepovažuje za žádoucí jev. Vychází z teze nespravedlnosti genetické a sociální nerovnosti, do které se člověk rodí, a považuje nápravu této nespravedlnosti za základní lidskou povinnost, za základní projev člověčenství, tj. rozum, cit a vůle. Způsob nápravy této nespravedlnosti hledá ve vysokém stupni přerozdělovacích procesů cestou vysoce progresivních zdanění příjmů, případně i vysoké spotřební daně. Ač to obvykle zastánci tohoto typu nehlásají, tenduje sociálnědemokratický typ do určité míry k principu „rovnosti žaludků“. To znamená k prosazování takého uspořádání společnosti, takového plnění ekonomické a sociální funkce veřejné správy, ve které bude zajištěna rovná spotřeba na základě argumentace, že vlastně všichni máme stejné potřeby. Míra spotřeby tedy není pojmána jako funkce výkonnosti.
- b) Tento typ nezavrhne soukromé vlastnictví. Preferuje však malé a střední podnikání a v dimenzích velkého podnikání dává přednost státnímu vlastnictví. Přeje i družstevnímu a obecnímu vlastnictví. Vysoká míra zdanění však dle stoupenců tohoto typu je dostačující prostředkem k naplnění sledovaných cílů.
- c) Přesto, že tento typ akcentuje vysokou míru přerozdělovacích procesů, považuje tržní sektor za významný sektor smíšené ekonomiky. Je vlastně základním zdrojem veřejných příjmů. Klade však důraz na celou soustavu nástrojů regulace trhu, kterými lze snížit důsledky selhávání trhu. Jedná se především o antimonopolní nástroje a nástroje, směřující k ochraně spotřebitele i závislé pracovní síly.
- d) Ze samé podstaty tohoto typu plnění ekonomické a sociální funkce veřejné správy vyplývá velký důraz na veřejný sektor, tedy a přerozdělovací procesy. Jsou však zaměřeny především do sféry extenčních jistot a do určité míry i do sféry odvětví

rozvoje člověka. Výdaje do veřejné správy považuje tento typ za účelné výdaje, což souvisí s důrazem, který klade na ekonomickou a sociální funkci veřejné správy. Tomuto typu je vlastní i podpora principu subsidiarity v uspořádání veřejné správy. Rozebereme-li hlouběji pojetí veřejného sektoru z hlediska tohoto typu, dojdeme nakonec k závěru, že akcentuje spíše charitativně sociální než zdrojově ekonomickou funkci veřejného sektoru.

- e) Co dodat k celkové charakteristice. Především upozornění, že název tohoto typu nelze zcela slučovat s názvem politické strany. I když je pravda, že v programech stran sociálně demokratického typu najdeme mnoho z jeho charakteristik. Je však také pravda, že tyto charakteristiky najdeme i v programech stran tzv. politického středu. Teoretický základ nacházíme v teoriích státu blahobytu a tzv. sociálního státu a zájemce tedy odkazujeme na příslušnou literaturu.

Představiteli tohoto typu jsou tradiční evropské sociálně demokratické země, především Švédsko, Norsko, Finsko. Evidentně k tomu přispívá i řada mimoekonomických faktorů.

Tento typ s vysokou akcentací veřejného sektoru doznal svého rozvoje a velkých sympatií z těchto základních příčin:

- díky vědeckotechnickému rozvoji bylo dosaženo ve 20. století podstatného růstu produktivity práce a tedy rychlého růstu bohatství, což umožnilo velké přerozdělovací procesy, aniž by se podstatně dotkly zájmů majetných
- druhá světová válka velmi posílila princip solidarity
- existence bloku zemí reálného socialismu zvýraznila obavy ze sociálního neklidu a možných revolučních zvrátů.

Čas ukázal, že míra přerozdělovacích procesů má svůj bod efektivnosti. Jeho překročení způsobuje pokles výkonnosti v celé struktuře národního hospodářství. Narazí se tedy na bariéru výkonnosti. Výkonnost podnikatele či zaměstnanců v tržním sektoru klesá. To má vliv i na pokles výkonnosti veřejného sektoru. Klesá tedy i příjmová stránka veřejných rozpočtů. Ale neklesají požadavky na výši přerozdělovacích procesů. Konec konců může tedy dojít k sociálnímu neklidu i při vysoké míře přerozdělovacích procesů hrubého domácího produktu, jestliže absolutní výše přerozdělovaných částek klesá.

Člověk sám o sobě je v tomto typu pojímán nejen jako zdroj, ale především jako cíl sociálně ekonomických procesů. Celkové uspořádání sociálních a ekonomických procesů v tomto typu je tedy výrazně zaměřeno na člověka, respektuje objektivně existující nerovnost, ale přeceňuje sociální důvody této nerovnosti a z toho titulu vychází z předpokladu, že přerozdělování od bohatých k chudým tuto nerovnost vyrovná. Nenutí jedince, aby sám udělal mnohé pro vlastní růst kvality jednotlivých složek svého potenciálu. Vysoká míra zdravotních služeb zabezpečených spíše z přerozdělovacích procesů a poskytovaných na principu rovnostářství nemotivuje příliš k vlastní odpovědnosti za svůj potenciál zdraví. Vysoká míra sociálních jistot cestou sociální podpory až pomoci nenutí jedince soustavně rozvíjet svůj poznatkový a dovednostní potenciál, i když z hlediska přístupu ke vzdělání různými formami pro to vytváří ze sociálního hlediska optimální podmínky. Pokud jde o hodnotově orientační potenciál, vede k tomu, že jedinec staví na vysoký stupeň hodnotu existenční jistoty, ale nespojuje ji především s hodnotou pracovní výkonnosti. Vyvolává spíše orientaci na charitativní pojmání sociálně participačního potenciálu. Vysoká míra existenční jistoty vytváří malý tlak na rozvíjení individuálně integrativního a regulačního potenciálu (proč bych vyvíjel

nějakou velkou snahu pracovat sám na sobě, když mám jistotu, že se o mě někdo na slušné úrovni postará). A obdobně je tomu i s tvořivým potenciálem.

4. Typ reálného socialismu

- a) Tento typ máme v zemích, které prošly etapou reálného socialismu, ještě v živé paměti. Je postavený v podstatě na Marxově ekonomické i sociální teorii, i když v průběhu času poznamenané řadou revizí, zvláště z pera Lenina a z politické praxe, kterou zcela rozhodujícím způsobem ovlivnil Stalin. Celá teorie odmítá diferencované pojetí společnosti. Sociální nerovnost hodlá odstranit absolutizací společenského vlastnictví. Rozdíly v příjmech jednotlivých členů společnosti, kteří jsou všichni spoluvlastníky národního bohatství, váže v tzv. první etapě komunismu málo diferencovaným způsobem na výkonnost jedince i jednotlivých subjektů na základě principu „každý podle svých schopností, každému podle jeho zásluh“. Předpokládá, že ve druhé fázi, charakterizované již vysokým stupněm celkového bohatství, dojde k uplatnění principu „každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb“. Dlužno poznamenat, že určitou míru diferenciací podle výkonnosti se systém reálného socialismu snažil neustále dosahovat, neboť v něm viděl motivační nástroj k výkonnosti. Všechna opatření však vždy selhala, neboť chyba byla v samé podstatě tohoto typu. Význam genetické nerovnosti byl oficiální ideologií podceňován. absolutizoval se vliv prostředí: tedy platila teze, že jsou-li vytvářeny podmínky, lze každého člověka „převychovat“.
- b) Jak již vlastně bylo řečeno, tento typ absolutizuje společné vlastnictví a za nejefektivnější považuje vlastnictví státní (tzv. všelidové).
- c) Trh, tržní mechanismus a tedy i tržní sektor byl vlastně likvidován. Je zcela přeceňováno selhávání trhu. Trh je nahrazen centrálním plánováním více či méně direktivního charakteru, kterému je přiznána veškerá stabilizační, alokační i distribuční funkce. Finanční kategorie ztrácí svůj řídicí význam. Veškerá národohospodářská rozhodnutí mají věčný charakter (co a kde se postaví, co, kde a kolik se bude vyrábět). Finanční prostředky jsou využity k tzv. profinancování věčných rozhodnutí.
- d) Tento typ absolutizuje veřejný sektor. Vlastně celé národní hospodářství je veřejným sektorem. Přes státní rozpočet prochází až 80% hrubého domácího produktu. Používáme pojem státní rozpočet, poněvadž je fakticky jediným druhem veřejného rozpočtu. Rozpočty obcí, případně územních celků, jsou zcela dotovány rovněž ze státního rozpočtu.

Plnění ekonomické a sociální funkce státu nabývá maximálních rozměrů. V případě tohoto typu používáme pojem stát a nikoliv veřejná správa. Státní správa a samospráva spolu splývají pod heslem všelidového státu a to v souladu s tezí o jednotě zájmu jedince, sociálních skupin a celé společnosti. Tato teze se opírá o existenci celospolečenského vlastnictví, ze kterého právě odvozuje totožnost zájmů všech občanů.

V dalším textu, který má podle přijatého schématu rozebrat vztah příslušného typu k jednotlivým blokům veřejného sektoru musíme vzít v úvahu, že celá struktura

veřejného sektoru nabývá vlastně jiné podoby. Podstatnou část výdajové stránky státního rozpočtu činí výdaje do průmyslu, stavebnictví a zemědělství. Tedy, řečeno terminologií veřejné ekonomie do privátních statků. Pokud vyloučíme tuto nesrovnatelnost a budeme dále pracovat s naším schématem veřejného sektoru, pak můžeme konstatovat tyto charakteristiky:

V bloku existenčních jistot, při ústavní záruce práva na práci a při možnosti zajistit dostatek pracovních příležitostí centrálním plánováním je těžiště položeno do systému sociálního zabezpečení, který je výrazně nivelizovaný. Má plošný charakter. Slovně je zdůrazňován význam ochrany životního prostředí, ale nedostává se většinou potřebných prostředků.

Blok společenských potřeb je preferován, což je znakem totalitních režimů.

Blok odvětví rozvoje člověka, poctivě řečeno, má určité výsadní postavení ani ne tak pro svůj zdrojový charakter, ale jako projev zdůraznění člověka coby cíle společenského rozvoje. Sporná však zůstává efektivnost vynaložených prostředků. Školství a kultura je silně ideologizovaná. Blok vědy a výzkumu je preferován. Spoléhá se na to, že sám o sobě zastaví klesající výkonnost národního hospodářství jako zdroj intenzifikačních faktorů. Opět se však setkáváme s problémem efektivnosti vynaložených prostředků vzhledem k objektivně malému zájmu na využívání výsledků vědy a výzkumu.

Ostatní bloky (doprava, spoje, technická infrastruktura, informace) představují sféru služeb, která je celkově v tomto typu podceňována. Nezbyvají prostředky, které pohlcuje průmysl, zemědělství a stavebnictví. Nakonec se právě tyto bloky stávají jednou z hlavních brzd efektivnosti národního hospodářství.

Pro úplnost je třeba se dotknout i bloku bydlení. Při neexistenci trhu nelze hovořit o trhu s byty. Stát na sebe přebírá výraznou odpovědnost za uspokojení této potřeby. Nízká efektivnost národního hospodářství však nedovoluje uspokojovat tuto potřebu ani kvantitativně. Kvalita je odsouvána na vedlejší kolej.

- e) Praxe ukázala, že absolutizace veřejného sektoru a tedy likvidace trhu a tržního sektoru s sebou přináší pokles výkonnosti, tendenci k neefektivnosti a nakonec sice vysoký stupeň vyrovnanosti ve spotřebě, ale vyrovnanosti na nízké úrovni. Veřejný sektor, jak známo, objektivně tenduje k neefektivnosti. Existence trhu je jedním z hlavních faktorů, které tuto tendenci brzdí. Absolutizace veřejného sektoru pak vede k absolutizaci tendence k neefektivnosti.

Tento typ velmi zdůrazňuje lidský potenciál jako cílovou kategorii a slovně i jako zdrojovou kategorii, ale celým svým charakterem, celým způsobem plnění sociálních a ekonomických procesů vede v konečném důsledku ke spotřebnímu chování lidí, které není vázáno na výkonnost včetně výkonnosti práce na svém vlastním potenciálu. Jedná se o rovnostářský, velmi pohodlný typ, který v konečném důsledku svojí vlastní neefektivností vlastně likviduje lidský potenciál jako hlavní zdroj rozvoje. Svojí celkovou tendencí k rovnostářství nemotivuje jedince k práci na svém zdravotním, a poznatkovém i dovednostním potenciálu, i když jsou vytvářeny přerozdělovacími procesy pro to podmínky. V hodnotové orientaci staví na vysoký stupeň hodnotu materiální spotřeby. Jedním z paradoxů tohoto typu je skutečnost, že nepodporuje pozitivní pojetí sociálně

participačního potenciálu. Absolutizace společenského vlastnictví a přerozdělovacích procesů vede nakonec k individualizaci (čím více se kolektivizujeme, tím více se individualizujeme), ke ztrátě odpovědnosti sám za sebe (někdo se o mě postará). Tendence k rovnostářství a ke zprůměrování všeho působí negativně na individuálně integrativní a regulační potenciál i potenciál tvůrčí. S určitou nadsázkou se dá říct, že ač je to typ, který hlásá, že dělá vše pro člověka, tak v konečném důsledku tenduje k likvidaci lidského potenciálu.

5. Typ rovnosti šancí

Vše, co bude u tohoto typu napsáno, představuje určitou hypotézu, která prozatím fakticky nebyla ověřena. Jedná se tedy o určitou logickou konstrukci, která využívá prvků jednotlivých typů, dává je však do jiných vazeb, zdůrazňuje nové souvislosti.

- a) Tento typ odmítá princip rovnosti žaludků. Vychází ze skutečnosti, že lidé se rodí sociálně a geneticky nerovni. Tato nerovnost je sice nespravedlivá, ale nelze ji úplně odstranit. Lze však podporovat ve společnosti takové tendence, tedy uplatňovat takový způsob plnění ekonomické a sociální funkce veřejné správy, který tenduje ke snižování těchto rozdílů. A to cestou vytváření podmínek pro to, aby se každý člověk ve společnosti o takové vyrovnání na co nejvyšší objektivně možné úrovni starati musel, a také mohl. Míra jeho úsilí, projevující se v jeho výkonnosti jako pracovní síly a vlastníka, ale také občana, člena rodiny (v různých funkcích, hlavně rodiče) a spotřebitele pak musí být oceněna v jeho ekonomickém a společenském postavení.

Tento přístup nevyplývá z nějakého charitativního postoje nebo postoje, vyplývajícího z obecné humánnosti. Vyplývá ze dvou racionálních důvodů, a to:

- člověk se svým potenciálem, tedy se svojí schopností ke všem činnostem ve všech jeho funkcích je základním zdrojem ekonomického a tedy i sociálního rozvoje
 - kvalita života každého člena společnosti, daná podmínkami pro určitý způsob uspokojování potřeb, je závislá na kvalitě lidského potenciálu každého jiného člena společnosti. Je tedy v zájmu každého člena společnosti, aby kvalita potenciálu každého dalšího člena společnosti byla co nejvyšší.
- b) Vychází z principu soukromého vlastnictví. Nestává se však pro něho fetišem. Považuje za nutné, aby v národním hospodářství vše konkrétně někomu patřilo. A ten subjekt, který vlastní, musí mít vůči svému vlastnictví plné rozhodovací právo, ale také plnou odpovědnost za jeho stav. Zdůrazňuje povinnost vlastníka využívat svého vlastnictví nejen ku prospěchu svému, ale i ku prospěchu kvantity a kvality národního bohatství a kvality žít. Zdůrazňuje nutnost vytvářet a uplatňovat právní a morální nástroje, které vlastníka kapitálu i spotřebních statků k takovému chování nutí.

Žádnou z forem vlastnictví nepreferuje. Považuje za jednu z velkých předností trhu, že si dokáže pod tlakem kritéria efektivnosti najít takovou formu vlastnictví, která skýtá pro příslušný druh podnikání optimální právně organizační podmínky. Vnáší tak do problémů vlastnictví určitý nový moment. Přesněji řečeno akcentuje diverzifikaci vlastnictví.

Aby se člověk sám o svoji úroveň starat mohl, musí k tomu být vytvořeny podmínky. Musí mít k dispozici zdroje. Ty získává buď podnikáním, mzdou ze závislé činnosti nebo cestou přerozdělování veřejnými rozpočty. Praxe ukazuje, že rozdělení společnosti na vlastníky kapitálu a na pracovní sílu není z hlediska výkonnosti motivačně nejúčinnější způsob. Reálný socialismus chtěl řešit tento problém tzv. všelidovým vlastnictvím. Všichni vlastníme všechno. V realitě to dopadlo tak, že fakticky nikdo se nechoval jako vlastník.

Typ rovnosti šancí preferuje konkrétní formy diverzifikace vlastnictví v tom smyslu, že určití konkrétní lidé, kteří pracují v konkrétním podnikatelském subjektu, jsou zároveň spoluvlastníky těchto subjektů. Ať již jde o formu zaměstnaneckých akcií, o formu družstevní, případně o další formy. Považuje postupné rozšiřování tohoto způsobu diverzifikace vlastnictví za významnou bariéru tendence k polarizaci bohatství a chudoby jako jednoho z projevů selhávání trhu. A zároveň jako cestu ke skutečné svobodě člověka. Člověk je tím více svobodný, čím více je existenčně nezávislý. Postupné rozšiřování tzv. střední vrstvy (z hlediska majetkového postavení) na úkor velmi bohatých i velmi chudých se může ukázat jako schůdná perspektiva. Lze toho dosáhnout buď způsobem, který prezentuje sociálnědemokratický typ, tedy vysokou mírou přerozdělovacích procesů. Tento způsob vede k poklesu výkonnosti. Nebo je to možno dosáhnout tím, že pracovní síla, která je zároveň konkrétním vlastníkem, je i jako vlastník motivována k výkonnosti, a tedy i ke kultivaci svého potenciálu.

Za největší přednost tržního mechanismu považuje tento typ tu skutečnost, že nutí člověka k tomu, aby se o svůj potenciál starat musel. Je-li zdravý, vzdělaný, dovedný, má-li pozitivní hodnotovou orientaci, smysl pro kolektivní úspěch, má-li pevnou vůli a trénuje-li neustále svůj tvůrčí potenciál, roste i jeho schopnost a tedy i jeho cena pracovní síly i vlastníka (a zároveň i jeho cena občana, člena rodiny i spotřebitele).

Při využívání všech nástrojů regulace trhu sleduje tento typ plnění ekonomické a sociální funkce veřejné správy mimo jiné jeden nezanedbatelný cíl, a to, aby podnikatelé neztratili chuť podnikat.

- c) Tento typ plnění ekonomické a sociální funkce veřejné správy uznává všechny přednosti tržního mechanismu. Neshledává jediný důvod pro to, aby produkce a spotřeba soukromých statků byla zajišťovaná mimo tržní sektor. Je však velmi pozorný k projevům selhávání trhu. Vedle velké pozornosti, kterou věnuje veřejnému sektoru, věnuje pozornost všemu, co může brzdit tendenci k monopolizaci včetně podmínek existence a konkurence a svobodné distribuce informací, potřebných pro výrobce i spotřebitele.
- d) Typ rovnosti šancí považuje veřejný sektor svým způsobem za „nutný medikament objektivně neodstranitelných neduhů trhu“. Vychází ze zásady, že nastupuje v národním hospodářství tam, kde selhává tržní sektor. Velmi citově reaguje na tendenci veřejného sektoru k neefektivnosti. A především akcentuje takové aktivity veřejného sektoru, produkci a spotřebu takových statků, které zdůrazňují jeho zdrojový charakter. Velmi citlivě respektuje skutečnost, že veřejný sektor je financován z veřejných financí, tedy z peněz daňových poplatníků a že tyto prostředky musí být vynaloženy efektivněji, než by byly vynaloženy v případě, že by je daňové

subjekty vynaložili samy. Jedná se samozřejmě o efektivnost národohospodářskou, celospolečenskou.

Ve vztahu k jednotlivým blokům zaujímá následující stanovisko:

- Blok existenčních jistot. Poněvadž vychází z teze, že je efektivnější chudobě předcházet než léčit její následky, zdůrazňuje úlohu veřejného sektoru při vytváření pracovních příležitostí. Nehledě na skutečnost, že považuje práci za jeden ze základních faktorů podílejících se na kultivaci lidského potenciálu. Čím méně musí veřejné finance dotovat sociální podporu a sociální pomoc, tedy čím méně klesají občané pod hladinu životního minima, tím lépe plní veřejný sektor svoji funkci v oblasti práce jako zdroji existenční jistoty.
- Blok společenských potřeb. Akcentuje vysokou profesionální úroveň služeb, občanský charakter společnosti a s tím související úctu k občanovi- daňovému poplatníku.
- Blok odvětví rozvoje člověka. Tomuto bloku přiznává nejvyšší význam. Je to právě onen blok, který především vytváří podmínky pro to, aby se člověk o sebe postarat mohl. Produkce a spotřeba statků odvětví rozvoje člověka se snad nejvýznamněji podílí na snižování genetické a sociální nerovnosti, se kterou člověk přichází na svět. Široká obsahově diferencovaná nabídka služeb těchto odvětví, reflektující právě onu diferencovanost, vytváří základní předpoklady pro to, aby v zájmu každého člověka byl každý člověk „vytažen“ v kvalitě svého potenciálu až po tu úroveň, po jakou je vytažitelný.

Ve všech ostatních blocích preferuje tento typ plnění ekonomické a sociální funkce veřejné správy aktivity, které:

- vytváří podmínky pro rovnost šancí
- akcentují zdrojový charakter veřejného sektoru
- vytváří pracovní příležitosti
- chrání přírodní zdroje
- přispívají ke kvalitě života.

Vzhledem k poměrně podrobné charakteristice tohoto typu v bodech a)- d) snad není třeba ještě provádět celkové shrnutí. Budoucnost ukáže, zda tento typ má naději na efektivní realizaci.

Tento typ je doslova koncipován jako typ, který je postaven na filosofii uchování a kultivaci lidského potenciálu v jeho zdrojovém pojetí, a to ve všech svých složkách. Skrývá v sobě výhody liberálního typu, ale tím, že vychází z reálně existující nerovnosti především genetického charakteru a zároveň z principu cennosti, tedy významu kvalitního potenciálu každého člověka pro člověka samotného a pro každého druhého člověka, skrývá v sobě jak orientaci na výkonnost tak orientaci na humánnost. LZE TOHO OPRAVDU DOSÁHNOUT?

OTÁZKY:

- V/1 Popiš výhody a nevýhody liberálního typu ve vztahu k lidskému potenciálu.
- V/2 Popiš pojetí sociálně participačního potenciálu v korporativistickém typu.
- V/3 Sociálně demokratický typ a jeho výhody a nevýhody ve vztahu k lidskému potenciálu.
- V/4 proč typ reálného socialismu v konečných důsledcích nepřinesl předpokládané pozitivní výsledky ve vztahu k lidskému potenciálu?
- V/5 V čem vidí reálnost a nereálnost prosazení se typu rovnosti šancí jako typu sociálního a ekonomického fungování společnosti.
- V/6 V čem vidíš přednost liberálního typu ve vztahu k lidskému potenciálu
- V/7 Čím je typické korporativistické pojetí sociální a ekonomické funkce veřejné správy a jaký má vztah k lidskému potenciálu.
- V/8 Čím se liší mezi sebou typ reálného socialismu a sociálně demokratický typ plnění sociální a ekonomické funkce veřejné správy.
- V/9 V čem je totožný a v čem je rozdílný vliv liberálního typu a typu rovnosti šancí plnění sociální a ekonomické funkce veřejné správy na lidský potenciál.

ČÁST ŠESTÁ – ŘÍZENÍ LIDSKÝCH ZDROJŮ

V této části textu vycházíme z neustále ověřované hypotézy, že lidské zdroje, jinými slovy lidský potenciál, představují základní složku národního bohatství a klademe si otázku, do jaké míry je tato složka říditelná. A jestliže je odpověď kladná, **pak samozřejmě vznikají další otázky, a to čím, jakou soustavou nástrojů a metod je říditelná a který řídicí subjekt ji řídí.** Na tyto otázky si nyní tezevitě odpovíme.

Dříve než budeme odpovídat na položené otázky považujeme za důležité upozornit, že se v doposud používaných řídicích soustavách nesečkáváme přímo s pojmem např. „koncepte rozvoje lidského potenciálu“ nebo „kontrola plnění plánu uchování a kultivace lidského potenciálu“ apod. V průběhu této části teze si položíme otázku, zda je takové pojetí řídicích nástrojů racionální nebo zda existuje jiný způsob, kterým je možno zajistit pomocí řídicího systému realizaci procesu uchování a kultivace lidského potenciálu.

1. Etapy rozhodovacího cyklu

Obecně vycházíme z poznatku, že středobodem, samou podstatou řídicího procesu, je rozhodování. V teorii řízení nebo v jeho praktické aplikaci v podobě managementu je proto právě rozhodování věnována zvláštní pozornost především tím, že jsou definovány a rozebírány etapy rozhodovacího cyklu, ve kterém celý proces rozhodování probíhá. Různí autoři je nazývají různě, ale všichni se v podstatě shodují v obsahu a posloupnosti kroků vlastního procesu rozhodování.

My nadále pracujeme s následujícími etapami rozhodovacího cyklu:

- diagnostikace problému
- soustředování informací
- analýza informací a příprava variant řešení
- rozhodnutí
- realizace rozhodnutí
- stanovení způsobu zajištění splnitelnosti rozhodnutí (jeho rozpracování)
- zhodnocení výsledku realizace rozhodnutí.

V souvislosti s řízením procesu uchování a kultivace lidského potenciálu považujeme za mimořádně důležité etapy „diagnostikace problému“, „soustředění informací“, „analýza informací a příprava variant“. Právě v oblasti uchování a kultivace lidského potenciálu a zvláště jeho řízení se často vytváří **prostor pro subjektivismus a zobecňování na základě jednotlivosti, jednotlivých poznatků.** Tato skutečnost má pravděpodobně dva důvody. Jedním z nich je stále nízká úroveň naší schopnosti vyjádřit jednotlivé složky potenciálu. A ten druhý důvod do určité míry s tím prvním důvodem souvisí, a tím je určitá představa, že celé této problematice každý rozumí, každý se cítí v ní být odborníkem.

Prozatím máme jakous takous představu o stavu potenciálu zdraví a do určité míry o potenciálu poznatkovém a dovednostním. Míra našich konkrétních a objektivních znalostí o dalších složkách lidského potenciálu je nízká.

Zvýšení kvality rozhodovacího procesu v řízení procesu uchování a kultivace lidských zdrojů je podle našich názorů závislá na dvou předpokladech, a to:

- podstatném zvýšení znalostí o konkrétním stavu jednotlivých složek lidského potenciálu

- podstatném zvýšení konkrétních znalostí o vztazích mezi způsobem uspokojování potřeb a jejich vlivem na uchování a kultivaci lidského potenciálu a jeho jednotlivých složek.

2. Nástroje řízení uchování a kultivace lidského potenciálu

Obecně vycházíme z následující soustavy nástrojů řízení, které máme k dispozici pro řízení socioekonomických systémů:

- prognóza
- koncepce
- plán
- právní normy
- organizační normy
- nástroje motivace
- nástroje kontroly.

Předpokládáme, že tyto nástroje znáte z předmětů, ve kterých se seznamujete s problematikou řízení (managementu). Nenajdeme jediný důvod, který by nás opravňoval k tvrzení, že některý z těchto nástrojů je pro řízení procesu uchování a kultivace lidského potenciálu nepoužitelný.

Známe-li stav lidského potenciálu a známe-li faktory, které ho ovlivňují, zaleží „pouze“ na naší schopnosti předpovídat vývoj těchto faktorů a dedukovat z nich jejich vliv, jejich důsledky. Tedy zpracovat **prognózu**.

Známe-li stav lidského potenciálu a zpracovali jsme si prognózy o jeho pravděpodobném vývoji, pak jsme si vytvořili základní předpoklady pro možnost sestavit **koncepci** uchování a kultivaci lidského potenciálu.

Plán nemá za úkol nic menšího, než konkrétně odpovědět na následující tázací zájmena: co, kdy, kde, kdo a jak udělá, aby cíle koncepce byly naplněny.

Soustava právních norem různého obsahu má velkou úlohu v tom, že stanovuje, co je příkázáno a zakázáno pro to, aby byl chráněn stav a podporován pozitivní rozvoj jednotlivých složek lidského potenciálu.

Organizační normy, určující v podstatě dělbu práce a způsob provádění jednotlivých činností, nám vlastně vyjádří, ve kterých subjektech a ve kterých organizačních útvarech se provádí určité činnosti, které souvisí s procesem uchování a kultivace lidského potenciálu.

Jistě není třeba říkat, jak veliký význam má celá soustava **motivačních nástrojů** hmotných i morálních, které motivují jednotlivce, sociální skupiny nebo instituce buď pozitivně, neutrálně nebo dokonce negativně ke způsobu uchování a kultivaci lidského potenciálu.

Nástroje kontroly pak nemají v procesech uchování a kultivace lidského potenciálu na starosti nic jiného, než to, co mají ve vztahu k jiným procesům. Průběžnou kontrolou zajišťovat, zda to, o čem bylo rozhodnuto, se vyvíjí směrem k cíli, který byl stanoven a na závěr porovnat stanovený cíl s cílem dosaženým.

Poměrně dlouho jsme se zabývali řešením otázky, zda má smysl samostatně prognózovat, koncipovat, plánovat uchování a kultivaci lidského potenciálu. Zda má nějaký smysl vytvářet samostatné právní či organizační normy, samostatné nástroje motivace a vytvářet samostatné nástroje kontroly. V souladu s naší dosavadní úrovní poznání jsme došli k závěru, že by to nebyl šťastný počín a že by to v podstatě popřelo to, co bylo již v těchto tezích několikrát zdůrazňováno. A to nutnost si při každém rozhodovacím procesu, který souvisí s alokací zdrojů za účelem uspokojování potřeb, klást otázku a odpovídat si na otázku, co to udělá s lidským potenciálem, s jeho jednotlivými složkami.

Na druhé straně, jestliže to neuděláme, vystavujeme se nebezpečí, že se budeme pohybovat spíše v jakési filozofické rovině a vše bude málo operacionalizovatelné. **Málo návodné pro samu praxi řízení.**

Nakonec jsem došli k následujícímu závěru:

- považujeme za účelné vytvořit samostatný systém řízení procesu uchování a kultivace lidského potenciálu, ale v určité specifické podobě, pro kterou jsme našli název „stínový“ systém řízení. Zpracovat ho v takové struktuře, která sama o sobě může být využitelná pro další krok, a to
- prosadit záměry obsažené v tomto „stínovém“ systému řízení do celé soustavy řídicích nástrojů celého procesu řízení socioekonomického rozvoje jednotlivých odvětví národního hospodářství i územních celků, tedy vlastně do procesu alokace zdrojů za účelem uspokojování jednotlivých potřeb v celé společnosti i v jednotlivých územních celcích
- vyhodnocovat, zda takto koncipovaným systémem řízení, pomocí takto koncipovaných nástrojů, do kterých byl **promítнут** vzpomenutý „stínový“ systém řízení procesu uchování a kultivace lidského potenciálu, jsou plněny ony cíle, které si sám „stínový“ systém řízení stanovil.

Rozpracování takto pojatého systému řízení je, samozřejmě, před námi. Prozatím má pouze ideový charakter, ale pracujeme na něm.

3. Subjekty řízení procesu uchování a kultivace lidského potenciálu

Na procesu uchování a kultivaci lidského potenciálu se především podílí tyto subjekty: **rodina, instituce, orgány veřejné správy.**

Rodina. V podstatě se jedná o hlavní poslání tohoto subjektu. A hned si položíme otázku, jak je tento subjekt na plnění tohoto poslání připravován. Jsme toho názoru, že se zde otevírá i pro ekonomu velký prostor pro řešení efektivnosti alokace zdrojů, a to nejenom ve vztahu k uspokojování existenčně naléhavých potřeb. Jedná se ovšem o problém natolik náročný na speciální odborné znalosti, že ho v rámci těchto tezí nerozebíráme.

Instituce. Jde o dvě základní skupiny institucí. Jednak jde o všechny instituce, které produkují materiální statky a služby. Tyto instituce se podílí na řízení procesu uchování a kultivace lidského potenciálu dvojitým způsobem, a to:

- prostřednictvím statků, které produkují. Tato otázka byla v předcházejících částech tezí dostatečně zdůrazňována (tj. ona otázka „co to udělá s lidským potenciálem“).
- přímým působením na pracovníky těchto institucí, tedy obsahem a kvalitou vlastního managementu.

Druhou skupinu institucí tvoří ty instituce, které se z první skupiny vyčleňují tím, že produkují služby, které se **přímo** podílí na procesu uchování a kultivace lidského potenciálu; tedy působit na složky lidského potenciálu je jejich hlavním posláním. Jedná se tedy o instituce té skupiny odvětví, které nazýváme **odvětvími rozvoje člověka** (školství, kultura, tělesná kultur, zdravotnictví, sociální služby).

Vyčlenění této skupiny institucí má, samozřejmě, své opodstatnění. Samo vyčleňování však v sobě skrývá nebezpečí, že ostatní instituce se k procesu uchování a kultivace lidského potenciálu nehlásí.

Orgány veřejné správy. Jedná se o orgány veřejné správy v celé jejich horizontální i vertikální úrovni. Tedy řídicí orgány obce, řídicí orgány kraje, řídicí orgány ústřední veřejné správy, a to jak orgány zákonodárné, tak orgány exekutivy. S ohledem na stávající situaci v České republice, zvláště s ohledem na probíhající reformu veřejné správy považujeme za důležité zdůraznit řídicí úlohu krajských orgánů. Pokud jde o ústřední státní správu, nejsme toho názoru, že by mělo vzniknout nějaké „ministerstvo pro lidský potenciál“. Velké rezervy se však skrývají ve zvýšení úrovně koordinace mezi orgány ústřední státní správy. Ale v tomto okamžiku už se dostáváme opravdu nad rámec předmětu Teorie lidských zdrojů.

OTÁZKY: VI/1. Podmínky pro zvýšení úrovně rozhodovacího procesu o uchování a kultivaci lidského potenciálu.

VI/2. Vysvětli strukturu a obsah nástrojů řízení procesu uchování a kultivace lidského potenciálu.

VI/3. Pokus se vysvětlit ideový projekt tzv. „stínového“ systému řízení procesu uchování a kultivace lidského potenciálu.

VI/4. Které hlavní subjekty se podílí na řízení procesu uchování a kultivace lidského potenciálu.

VI/5. Co může podle Tvého názoru ovlivnit způsob alokace veřejných financí v plnění úlohy rodiny jako subjektu řízení procesu uchování a kultivace lidského potenciálu.

VZTAH MEZI SOCIÁLNÍM A EKONOMICKÝM ROZVOJEM Z HLEDISKATEORIE LIDSKÝCH ZDROJŮ

Celý další text přebírám z textu, který jsem v roce 1998 připravila pro tehdejší předmět „Ekonomika sociálního rozvoje“. Jedná se o určitý pokus přiblížit se k řešení tohoto složitého vztahu, a to především prostřednictvím kategorie lidského potenciálu jako zdroje i jako cíle. Přijměte, prosím, tuto část tezí jako provokaci k myšlení, jako podnět k hledání vlastní odpovědi.

Víme, co jsou to zdroje a zdůraznili jsme význam lidských zdrojů v podobě lidského potenciálu. Víme, co jsou to potřeby a zdůraznili jsme si význam způsobu uspokojení potřeb na kvalitu lidského potenciálu jakožto základního zdroje. Tím jsme se posunuli kousek na cestě k poznání o vztahu mezi ekonomickou a sociální úrovní společnosti; zdaleka nám to však nestačí. Musíme si vyložit ještě další pojmy a vztahy mezi nimi. Které to jsou?

1. Ekonomický růst, ekonomický rozvoj, ekonomická úroveň

Ekonomický růst – je kategorií, která je známá z makroekonomie a není třeba ji blíže rozebírat. Akcentuje kvantitativní stránku ekonomického vývoje. Obvykle bývá měřena buď stavovou veličinou, tj. velikostí hrubého domácího produktu, vztaženou k některé další veličině, např. k počtu obyvatelstva, nebo dynamickou veličinou, tj. přírůstkem (úbytkem) k časově předcházejícím veličinám.

Ekonomický rozvoj - jedná se o kategorii, která je už méně kvantitativně přesná, neboť zohledňuje i kvalitativní hlediska ekonomického růstu, je tedy charakterizovaný i užitky a náklady, které s sebou přináší ekonomický růst. Tyto užitky a náklady nejsou bohužel v literatuře přesněji vymezeny, ani nejsou (alespoň pokud je nám známo) vymezeny pro mezinárodní srovnání. Obvykle se setkáváme s těmito ukazateli:

- míra vlivu ekonomického růstu na životní prostředí
- míra kvalifikační náročnosti práce
- míra zapojení do mezinárodní dělby práce
- míra vybavenosti pracovní síly kapitálem
- míra nezaměstnanosti (nebo zaměstnanosti)
- míra ekonomického růstu v jednotlivých územních celcích v rámci národního hospodářství
- míra zadluženosti.

Sledujeme-li jednotlivé ukazatele v různých podkladových materiálech, můžeme je rozdělit do dvou kategorií:

- ukazatele, které jsou bezprostředně spjaty s ekonomickým růstem, mají ekonomický charakter a blíže charakterizují užitky, které byly získány, nebo náklady, které byly vynaloženy, staly se jakousi daní za dosažený ekonomický růst
- ukazatele, které se svým obsahem již blíží charakteristikám sociálního růstu a sociálního rozvoje (viz dále).

Ekonomická úroveň země – je to stavová veličina, tedy veličina, vztahující se k určitému času. Zahrnuje do sebe jak ukazatele ekonomického růstu, tak ukazatele ekonomického rozvoje, pokud jsou vyjádřeny.

2. Sociální růst, sociální rozvoj a sociální úroveň země

Sociální růst – tato kategorie nebývá často užívaná, ale má svůj reálný obsah. Je-li ekonomický růst charakterizován kvantitativními charakteristikami růstu produkce, je sociální růst charakterizován kvantitativními charakteristikami finální spotřeby. Tedy kvantitativními charakteristikami uspokojování finálních individuálních i společenských potřeb. Výslednicí sociálního růstu je stav, který je obvykle nazýván **životní úrovní**. Životní úroveň je kvantitativně vyjádřitelná. Je chápána jako množství spotřeby domácností a obvykle vyjadřovaná tzv. spotřebním košem. Tedy jak velkou spotřebu určitého souboru statků má domácnost. Má-li mít tento ukazatel smysl, musí se vztahovat k příjmům domácností, které jsou diferencované.

Sociální rozvoj – je rovněž dynamická kategorie. Vstřebává do sebe kategorii sociálního růstu, tedy růstu míry uspokojování potřeb. Zároveň však do sebe vstřebává kvalitativní stránku spotřeby, která je daná způsobem uspokojování potřeb.

Podle našich dosavadních poznatků je **základním kritériem hodnocení kvality uspokojování potřeb její vliv na uchování a kultivaci lidského potenciálu** jako základního zdroje ekonomického rozvoje, tedy ekonomické úrovně země a zároveň základního cíle sociálního rozvoje, tedy sociální úrovně země.

Sociální úroveň je stavová kategorie. Tedy vyjadřuje výsledek sociálního rozvoje, který do sebe vstřebává i sociální růst k určitému okamžiku. Sociální úroveň je daná kvantitou i kvalitou uspokojování potřeb a kvantitou i kvalitou způsobů, jimiž si domácnosti obstarávají předpoklady pro uspokojování potřeb. Velmi blízkou kategorií je kategorie „**kvalita života**“ a kategorie „**životní způsob**“. Asi bychom měli zahrnout do kategorie sociální úrovně země i stav hierarchie významu uspokojování potřeb ve společnosti celkem a v jednotlivých sociálních skupinách zvláště. Vzniká samozřejmě otázka kritéria hodnocení úrovně této hierarchie. I zde se domníváme, že základním kritériem pro hodnocení této hierarchie je míra přínosu uspokojování jednotlivých potřeb a kvality uspokojování těchto potřeb **k uchování a kultivaci lidského potenciálu**.

Obdobně jako v případě ekonomického růstu a ekonomického rozvoje můžeme dojít k situaci, že sociální růst, tedy kvantitativní míra uspokojení potřeb je takového charakteru, že vlastně snižuje kvalitu lidského potenciálu (např. vysoká míra uspokojování potřeby výživy). Tím vlastně dochází ke snižování sociálního rozvoje a tedy i sociální úrovně země. A v konečném důsledku brzdí ekonomický rozvoj a dokonce i ekonomický růst.

3. Vztah ekonomického a sociálního růstu, rozvoje a úrovně

Tento vztah bývá pojímán různě.

O která pojetí se jedná?

- **Tradiční kvantitativní pojetí**, které zdůrazňuje kvantitativní růst, a to jak ekonomický tak sociální. Ekonomický růst je základní podmínkou sociálního růstu, který je chápán v pojetí životní úrovně. Jinými slovy: čím více vyprodukujeme, tím více můžeme spotřebovat. Kvalita produkováných statků ve vztahu k lidského potenciálu není předmětem vážných úvah. Význam lidského potenciálu jako základního ekonomického zdroje a zároveň sociálního cíle je výrazně přehlížen.

- **Tradiční kvalitativní pojetí** je již citlivější na kvalitativní znaky ekonomického růstu a sociálního růstu, tedy pracuje s kategorií ekonomického rozvoje a sociálního rozvoje. Ovšem obdobně jako předcházející pojetí vidí tento vztah **v následné, nikoliv dialektické, tedy vzájemně se podmiňující vazebnosti**. Prakticky to znamená, že obecně jsou uznávány kategorie ekonomického rozvoje ve smyslu čistého ekonomického blahobytu a sociálního rozvoje ve smyslu kvality života, ale podmínky kvality života, dané způsobem uspokojování potřeb nejsou ve způsobech ekonomického rozvoje zabezpečovány. O kvalitě života se hovoří jako o cílové kategorii, která má být dosažena, aniž by to kvalita ekonomického rozvoje zajišťovala. Toto pojetí je zcela typické pro reálný socialismus, ve kterém se v praxi nakonec dělalo vše pro ekonomický růst i na úkor kvality lidského potenciálu a kvality života. Sám charakter ekonomického růstu likvidovat kvalitu života. Přes slovní proklamace je výsledek tohoto pojetí stejný.
- **Pojetí kvality života** se v současné době v některých vyspělých ekonomikách sice velmi těžce, ale přece jen, prosazuje, i když pouze v náznacích, a to především ve skandinávských zemích, kde je vytvořeno určité podhoubí v protestantismu a sociálně demokratické orientaci. V tomto pojetí vztahu mezi jednotlivými kategoriemi je jednak chápán v plném významu obsah pojmu ekonomický rozvoj a tedy i kategorie lidského potenciálu jako rozhodujícího kritéria pro způsob ekonomického rozvoje, pro způsob uspokojování potřeb, který je ekonomickým rozvoje nabídnut. Dochází k těsnému propojení ekonomického a sociálního rozvoje. Při každém ekonomickém i sociálním (a vlastně i politickém) rozhodování je kladena otázka „co to udělá s lidským potenciálem“, neboť je to právě lidský potenciál, který je považován za základní ekonomický zdroj a zároveň základní sociální cíl. Obě stránky ekonomického a sociálního pohybu se neustále podmiňují a téměř splývají. Vítězí poznání, že co není ekonomické, není ani sociální a co není sociální není ani ekonomické.